

ביקור הגברת הזקנה

פרידריך דירנמט

מספרי העמודים מתוך : פ. דירנמט.
ביקור הגברת הזקנה, אור-עם, 1983.

הגדרה:

דרמה / מחזה - יצירה ספרותית הבנויה מדיאלוגים, ובכוונתה להיות מוצגת על במה.

העלילה מתקדמת ומתפתחת באמצעות דיאלוגים ומונולוגים.

קיימים בה קונפליקטים פנימיים של הדמויות בין לבין עצמן, וקונפליקטים חיצוניים בין דמויות שונות.

קיים בה מתח הנובע מאי ידיעת הצפוי לגיבור.

בטקסט הדרמה מצורפות הוראות של המחזאי לבימוי.

"בעת קריאת מחזה חשוב לזכור כי הוא חלק מהיצירה התיאטרונית המשלבת היבטים נוספים ובהם קול, תנועה, מרחב בימתי, תפאורה ותאורה וכמובן - שחקנים המבצעים תפקידים.

מחזה בנוי משני סוגי טקסט עיקריים: מונולוגים ודיאלוגים הנאמרים בפי הדמויות; הוראות במה הנוגעות לתפאורה, לתלבושות, לאבזרי במה, למרכיבי זמן ומקום, לאופני הגשת הטקסט

על ידי השחקנים ועוד. שלא כיצירות מתחום הסיפורת, עלילת המחזה נמסרת על פי רוב שלא בתיווך מספר.

במרכז המחזה מצוי קונפליקט המטעין את העלילה במתח דרמתי, והוא תשתית לגילומה של תפיסת העולם העולה מן המחזה".

(מתוך: פורטל עובדי הוראה, מפמ"ר ספרות ממלכתי, דרמה מודרנית - [בקישור](#)).

המחזה "ביקור הגברת הזקנה" בישראל

המחזה שנכתב ע"י דירנמט, תורגם לעברית בידי חיים גורי, הועלה ארבע פעמים בתיאטראות הרשמיים בישראל, ובנוסף, הוצג פעמים רבות גם בתיאטראות חובבנים.

1. בשנת 1959 הועלה המחזה ב"הבימה" עם אלישבע מיכאלי ואהרון מסקין

2. בשנת 1974 הועלה המחזה ב"קאמרי" עם אורנה פורת

3. בשנת 1994, הועלה המחזה בהפקה משותפת של תיאטרון הבימה והקאמרי, עם ליאה קניג ועודד תאומי בתרגום איתן בלום.

4. בשנת 2011 הועלה המחזה בהפקה חדשה ב"הבימה", בתרגום רבקה משולח עם גילה אלמגור ויהורם גאון, שהוחלף ע"י שמיל בן ארי ב-2013 קישור לצפייה

יעקב העליון

מסך ומסכה

במרת חזשה
ב"הבימה"
אורנה פורת
חזרה לשחק
סרט ישראלי חדש
מלוקר ועדונו

מת דעונו בהבימה

המחזה "ביקור הגברת הזקנה" מאת מייז'ור דירנמט יפתח בשבוע הבא את העונה בתיאטרון "הבימה". את המחזה בים יוסף מילוא וזו עבודתו הראשונה בארץ מאז כשנה חוצי, לאחר הסכסוך בתיאטרון הקאמרי, זו גם עבודתו הראשונה של מילוא ב"הבימה".

המחזה "ביקור הגברת הזקנה" מאת מייז'ור דירנמט יפתח בשבוע הבא את העונה בתיאטרון "הבימה". את המחזה בים יוסף מילוא וזו עבודתו הראשונה בארץ מאז כשנה חוצי, לאחר הסכסוך בתיאטרון הקאמרי, זו גם עבודתו הראשונה של מילוא ב"הבימה".

מימין לשמאל – י בקר – המשרת, ר. קלצ'קין – תעל' מט. 8, אלישבע מיכאלי – הגברת הזקנה וא. מסקין – אהובה מימי הנעורים בסביבת עתונאים שנערכת אחתל ספר הגנה, ואם יפני – אינני יודע אם מילוא פרסום על התגנה ועל המחבר, איש שייך. מילוא שיבח את שיתוף הפעולה של שחקני "הבימה", 29- כי התיאטרון מקווה להעלות בשיתוף עם ה"קאמרי" את המחזה. ספע אירוז אל תור הלילית מאת אונגיל, לר כושי הקאמרי, לבין שחקני "הבימה". אפילו התכתשנו אולם העבודה הנוכ' היה בינינו התנהלה בהרמוניה גמר רה".

מילוא הגדיר את המחזה כ"מסודית מורה, העוסקת על גבול המרגיעת שתפקידה להצחיק ולעודד כאחד".

מילוא מסר, כי הכוונותיו לעתיד אינן קבועות עדיין, אולם הוא היה רוצה לפעול בארץ, היתיי בעבר, הנני במחזה ואותה בעתיד איש חקא מרי, אמר הבכאי, אולם ציין, כי

מתוך ארכיון "הבימה"

מתוך ארכיון מעריב: יעקב העליון, 6.6.1974
ביקור הגברת הזקנה בקאמרי

מתוך: ארכיון "דבר" 15.10.59

חלק א'

מאת אלוה טקריאט/טהחלח האחלה

בסוף כל תמונה - "בריקת ירע"

מערכה א'

מקום ההתרחשות: תחנת הרכבת של העיירה גילן (עמ' 7)

תיאור תפאורת תחנת הרכבת: מוזנחת, עלובה, צבע מתקלף, לוח מודעות ישן וריק.

בפתיחת המחזה נמסר מידע המבליט את הפער בין עברה המפואר של גילן לבין מצבה העכשווי.

אזרחים א', ב', ג' וד' מתארים כי בעבר הייתה גילן עיר מרכזית מבחינה חברתית, תרבותית וכלכלית. היא שימשה צומת רכבות חשוב, שאנשים מפורסמים מעולם התרבות נהגו לבקר בו.

כיום, לעומת זאת, נעצרות בה רק שתי רכבות מאסף, ורק הצייר נותר בה, וגם הוא מתבטא בעיקר בכתיבת שלט קבלת הפנים לקלייר.

בעבר שגשגה העיירה הודות למפעלי תעשייה גדולים כמו בית היציקה "כיכר השמש", מפעלי "בוקמן" ו"ווגנר". כעת גילן דלה ומוזנחת: המפעלים נסגרו, קופת העירייה ריקה, התושבים

מתקיימים מדמי אבטלה ואוכלים בבית התמחוי.

העיר כולה נמצאת בחובות כבדים. לתושבים אין דרך לצאת מהמצב הכלכלי הקשה, ולכן הם מקווים לקבל עזרה מקלייר זחנסייאן, שבעבר חיה בעיר וכיום היא אישה עשירה מאוד.

שמה לפני נישואיה היה קלרה ושר.

רוב הדמויות במחזה אינן נקראות בשמן הפרטי, אלא לפי תפקידן, מקצוען או במספור כמו אנרח א', אנרח ב' וכן הלאה. רק דמותו של איף מלווה בשמה. שם פרטי מעניק לאדם זהות אישית ונפרדת. כאשר אדם אינו נקרא בשמו אלא בתפקידו, זהותו מיטשטשת והוא נתפס כחלק מהקבוצה, כחלק מן הצדה, ולא כאדם עצמאי ובעל אישיות מובחנת.

צליבות הצוירה מודגשת בדרכים הבאות:

מידע מהדמויות: הדמויות מספרות כי בעבר הייתה הצוירה מרכז כלכלי ותרבותי, לצומת מצבה העלובה בהווה.

הוראות הבימוי והתפאורה: המחזאי מתאר תחנת רכבת מוזנחת, מודעות קרועות ובגדים עלובים של התושבים – כולם מדגישים הונחה וצונו!

שימוש בקרוֹסֶסָה (האנחה עד כדי טיחוק): ארבעת האזרחים היושבים על הספסל מניצים את ראשם מצד לצד בכל פעם שצוברת רכבת. הם יודעים בעצמם את שמות

הרכבות ומסלוליהן. זוהי כמעט התעסוקה היחידה שנותרה להם הצוירה משממת וחסרת חיים.

ראש העיר של גילן והמורה מנסים למצוא דרך לרכוש את ליבה של קלייר, כדי שתסכים לעזור כלכלית ולהציל את גילן מהקריסה.

המורה וראש העיר אחראים על הצד הטקסי, ואילו איל אחראי על הצד הרגשי - עליו להזכיר לקלייר את עברם המשותף, להשתמש בקסמו האישי ולשכנע אותה לתרום כסף.

במהלך השיחה מתגלה כי איל וקלייר היו זוג בצעירותם. ראש העיר מנסה לאסוף פרטים חיוביים על קלייר כדי לכלול אותם בנאום שיישא לכבודה, אך מתקשה למצוא כאלה.

מסתבר כי קלייר הייתה תלמידה חלשה, ונהגה לגנוב תפוחי אדמה עבור אלמנה זקנה. בהמשך מתברר שעשתה זאת כתשלום עבור המיטה שהאלמנה נתנה לה, כדי שתוכל להיפגש שם עם איל.

בדיקת ידע - מהי הגשמה הנכונה ביותר?

1. בתמונת הפתיחה מסופר כי:

- העיירה "גילן" הינה עיירה אמיתית שנמצאת בצפון אירופה.
- העיירה גילן היא בעצם שם קוד לעיר "פאריז", בירת צרפת.
- העיירה גילן היא עיירה דמיונית שמסמלת כל עיר באירופה.
- העיירה גילן נקראה על שם גיל נירנברג.

2. כיצד מתוארת העיירה גילן בתמונת הפתיחה?

- עיירה עשירה שמשמשת כאתר נופש לעשירי העולם.
- עיירה עשירה שנתגלו בה בארות נפט.
- עיירה ציורית באירופה, עשירה במקורות טבע ובעתיקות ארכיאולוגיות.
- עיירה ענייה, על סף פשיטת רגל בניגוד למצבה בעבר.

3. מה תפקידו של איל בתוכנית שרוקם ראש העיר?

- להפעיל את קסמיו על קלייר ולגרום לה לתרום כסף רב לעיר נעוריה.
- להתחתן עם קלייר.
- לגרום לקלייר להתאהב בו.
- לגרום לקלייר לחזור ולהתגורר בעיירה.

4. מדוע הצייר מצייר שלט "ברוכה הבאה קלרי"?

- הוא היחיד שקלייר סומכת עליו.
- הוא היחיד בעיירה שיודע לכתוב.
- אין לו עבודה כצייר, לכן הוא נאלץ לצייר שלטים.
- ראש העיר דרש ממנו לצייר את השלט.

5. ראש העיר מנסה לאסוף מידע על קלייר ומגלה ש..

- קלייר הייתה בעבר תלמידה גרועה.
- קלייר נהגה לגנוב תפוחי-אדמה בשביל האלמנה.
- כבר בילדותה התגלתה כמוכשרת, חכמה וטובת לב.
- תשובות א+ב נכונות.

מגיעה במפתיע (עמ' 15)

קלייר ז'חנסיאן מגיעה מוקדם מהצפוי (עמ' 15). היא מושכת בבלמי החירום של רכבת האקספרס ועוצרת אותה. בזכות עושרה היא מרשה לעצמה לעצור רכבת שלמה, ואף מפצה את מבקר הכרטיסים הכועס בתשלום של ארבעת אלפים.

קלייר מספרת לאיל שתמיד תכננה לחזור לעיר (רמז), ושואלת אותו אם גם הוא חשב עליה. היא מבקשת ממנו שיקרא לה כפי שנהג בעבר - חתולת בר (עמ' 19) וגם קוסמת קטנה. היא מציינת כי בעבר כינתה אותו הפנתר השחור (רמז נוסף לקשר ביניהם). קלייר ואיל מדגישים עד כמה השתנו מאז ימי נעוריהם: איל שמן, מאפיר ושותה, וקלייר עצמה הזדקנה, השמינה ואיבדה את רגלה.

קלייר מציגה בפניו את בעל מספר 7, ומסבירה שנתנה לו שם דומה לשמו של רב המשרתים, משום שהוא האיש היחיד שאינו מתחלף.

תושבי העיירה מנסים לערוך לקלייר את טקס קבלת הפנים שתכננו, אך כיוון שהקדימה להגיע הם עדיין לא מוכנים. למרות זאת הם מקיימים טקס קצר ומגוחך שבו מציגים בפניה את נכבדי העיר. בכל הצגה מעבירים את הצילינדר מראשו של אחד אל ראשו של אחר. פעולה זו מדגישה את חוסר הרצינות של הטקס וגם רומזת על העברת האחריות שתתרחש בהמשך העלילה.

קלייר פונה אל השוטר ושואלת אם הוא עוצם עין לפעמים, ומוסיפה שכדאי שיעצום שתיים. רמז לכך שהיא מצפה ממנו להתעלם ממה שיעבור עליה ועל העיירה. אחר כך היא שואלת את הכומר אם הוא מנחם רק אנשים גוססים או גם מי שנידונו למוות. גם זה רמז למה שעתיד להתרחש.

הופעתה של קלייר גרוטסקית (מוגזמת ומעוררת גיחוך):

- היא לבושה בלבוש מוגזם ומקושט.
- היא מלווה בבעל מספר 7 ונישאת על אפֶרֶיוֹן שקיבלה ממוזיאון "הלובר" בצרפת.
- הפְּמִלָּה שלה חריגה במיוחד וכוללת שני בריונים שלועסים מסטיק, שני רוצחים ששוחררו מכלא "סינג סינג" בזכות כספה, ושני סריסים עיוורים שנראים כתאומים ומדברים באותו אופן.
- שמות כל בני הלוויה שלה מתחרזים עם שמו של רב המשרתים "בובי".
- היא אינה מודיעה לעיתונאים על ירידתה מהרכבת ואומרת שכרגע אינם נחוצים ובהמשך הם כבר יופיעו. זהו רמז למה שעתיד להתרחש.
- היא חושפת בגלוי את רגלה התותבת.
- היא מביאה איתה ארון קבורה ואומרת שאולי תזדקק לו וגם כלוב עם פֶּנֶתֶר שחור. שני הפריטים משמשים כרמז מטרים לאירועים בהמשך.

- בסיום המפגש הראשון עם קלייר יושבים יחד ראש העיר, השוטר והמורה (עמ' 25). המורה אומר כי הופעתה של קלייר מעוררת בו פחד, והוא חש שמתרחש דבר רע. הוא מתאר את ירידתה מהרכבת כמו הופעה של אלת גורל מן המיתולוגיה היוונית.

קלייר מוציאה כדמות שמורמת מצל כולם, כמו מי שפועלת בצולמ. היא ניצבת מאל התרבות האנושית, המיוצגת על ידי מוליאון "הלאור", ואם מחולקת לצולם הפעם, המיוצג על ידי שני הרוצחים הנולאים אותה.

דברי המורה מטאיים את המסר המרכזי של המחזה. הצולר והכסף מצניקים לקלייר כוח כמעט אלוהי, בדומה לאלים פטריסדיה היוונית. כמו שהאלים קובעים את אורלם האדם, כך גם קלייר צפויה להכריע את אורלם של אלה ואת אורלם של אילן כולם.

בדיקת ידע - מהי הגשומה הנכונה ביותר?

1. כיצד הגיעה קלייר לעיירה גילן?

א. משכה בפעמון החירום של רכבת האקספרס.

ב. טיסה ישירה מכלא "סינג סינג".

ג. נישאה על גבי אפריזון כל הדרך ממוזיאון ה"לובר" בצרפת.

ד. התגנבה לעיירה בשקט בשקט כדי לא למשוך תשומת לב.

2. קלייר הביאה איתה לגילן:

א. מיטת קומותיים, סדיני משי וסוס פוני לבן.

ב. ארון קבורה, כלוב ובו פנתר שחור ואפריזון.

ג. פעמון חירום ואקווריום עם דגי זהב מיוחדים.

ד. לא הביאה דבר כדי לא למשוך תשומת לב.

3. כינויי החיבה בהם כונו איל וקלייר בעבר:

א. קוסמת קטנה, חתולת בר ופנתר שחור.

ב. בובי ולובי.

ג. אילוש וקליירוש.

ד. לא היו להם כינויי חיבה.

4. מהי תחושת המורה בעקבות הפגישה עם קלייר?

א. שמח לגלות שהיא גם עשירה וגם נחמדה.

ב. חשב לעצמו, כי היא ראוייה להיות אשתו.

ג. חשב כי היא מזכירה לו את אמו ז"ל.

ד. אף תשובה אינה נכונה.

מקום ההתרחשות: "יער קונרד" (עמ' 27)

קלייר ואיל מטיילים ומשוחחים על השנים שעברו, ואיל מביע משאלה **להחזיר את הזמן לאחור** (עמ' 31).
אזרחים א', ב', ג', ד' משחקים דמויות מגוחכות של עצים וחיות.

מקום ההתרחשות: אולם האירוח במלון ה"אפוסטל המזהב"

- באולם מתקיים הטקס הרשמי לקבלת הפנים לקלייר, ובמהלכו ממשיכים להציג בפניה דמויות נוספות מן העיירה. חלק מהן היא מזהה מעבֶּה.
- קלייר שואלת את הרופא אם הוא יודע לכתום על תעודות פטירה בשל מוות מהתקף לב (רמז).
- היא שואלת את המתעמל אם ניסה אי פעם לחנוק אדם בעזרת שריריו (רמז).
- קלייר מודיעה כי היא מתגרשת מבעל מספר 7, ומתכוונת להינשא לבעל חדש, משום שתמיד חלמה להינשא בכנסיית גילן.

נאָמו המזויף של ראש העיר (עמ' 34)

- ראש העיר מציג את אמה של קלייר כסמל לבריאות וחיוניות, למרות שבפועל היא מתה משחפת כשהייתה צעירה.
- הוא מתאר את אביה של קלייר כאדריכל חשוב שהשפיע על דמותה של העיר. במציאות "התרומה" שלו מסתכמת בבניית השירותים הציבוריים בתחנת הרכבת.
- הוא מהלל את הצלחתה הלימודית של קלייר ומייחס לה מעשי צדקה רבים, אף שאין לכך בסיס אמיתי.
- הוא מדגיש כי תושבי גילן לא שכחו את קלייר אף פעם, אך האמת היא שבשנים שבהן העיירה שִׁגְשְׁגָה איש לא חשב עליה או על העוול שנעשה לה.

אחד הנושאים המרכזיים במחלה הוא הצביעות האנושית. נאמן ϕ ראש העיר מדעית בצורה ברורה את הצביעות הזאת.

המשפט החוזר (עמ' 36)

- בחלק זה נחשפת הסיבה האמיתית לבואה של קלייר לעיירה: נקמה. היא רוצה שייעשה דין צדק לפי אמות המוסר שלה, ולכן מחליטה לערוך לאיל "משפט חוזר".
- מתברר כי לפני ארבעים וחמש שנים היא תבעה את איל על אבהות. איל שיחד שני אזרחים בעזרת משקה ברנדי כדי שיעידו שגם הם קיימו איתה יחסים.
- השופט האמין לעדותם וזיכה את איל. בכך נגזר על קלייר לחיות חיי סבל וזנות.

כעת, בעזרת כספה, קלייר מעצת את נקמתה. היא הפכה את השופט לשעבר ל"רש המשרתי" שלה, ואת שני עדי הסקר היא צינורה וסירסה.

מי שנותר הוא איל, האיש שבאד בה, והוא היצד האחרון לנקמתה.

ההצעה של קלייר לתושבי העיר : היא תעניק מיליארד תמורת גופתו של איל.

תגובתם הראשונית של אנשי העיר

- התושבים מגיבים בתחילה בהתנגדות מוחלטת להצעתה של קלייר.
- ראש העיר מדבר בשם כולם ואומר כי הם עדיין חלק מ"אירופה", ולכן אינם מתכוונים להרוג בני אדם כמו חיות טרף (עמ' 41)

תשובת קלייר: "אני אחכה"

קלייר משיבה בשתי מילים בלבד, אך הן חושפות את הביטחון שלה בכך שהזמן והכסף יעשו את שלהם.

היא יודעת שבסופו של דבר הכסף יקנה את הצדק במונחים שלה - כלומר, את הנקמה.

בעבר איל בגד בה תמורת כסף, כשהעדיף את מתילדה, בעלת המכולת.

חבריו שיקרו בבית המשפט תמורת בקבוק ברנדי.

גם כעת, הכסף הוא שיניע את העלילה ויקבע את בחירותיהן של הדמויות.

בחלק זה נחשף הקונפליקט המרכזי: הכסף לצומת ההומאניזם וארכי האדם.

בדיקת ידע - מהי הגשמה הנכונה ביותר?

1. קלייר שואלת מספר דמויות:

א. את השוטר אם יודע לעצום עין.

ב. את הכומר אם נוהג לנחם את הגוססים.

ג. את המתעמל אם יודע לחנוק.

ד. כל התשובות נכונות.

2. נאומו של ראש העיר:

א. היה צבוע, וכלל מידע מסולף.

ב. היה נאום מתחנף במטרה להראות לקלייר עד כמה הייתה חסרה בגילן.

ג. תשובות א+ב אינן נכונות.

ד. תשובות א+ב נכונות.

3. אביה של קלייר, האדריכל ושר:

א. תכנן את הבניינים החשובים של העיר (בית העירייה וכנסיית גילן).

ב. תכנן את מבנה השירותים בתחנת הרכבת.

ג. תשובות א+ב אינן נכונות.

ד. תשובות א+ב נכונות.

4. מהי הסיבה העיקרית לביקורה של קלייר בגילן?

א. התגעגעה לעיר הולדתה.

ב. רצתה לתרום ולהציל את העיר האהובה עליה מפשיטת רגל.

ג. נקמה אכזרית באיל, אהובה לשעבר.

ד. אף תשובה אינה נכונה.

5. מדוע מקיימת קלייר משפט חוזר לאיל?

א. כדי להראות שלמדה משפטים והוכשרה לשמש כשופטת.

ב. כדי לעשות צדק עפ"י אמות המוסר שלה.

ג. כדי להציג אותו כגיבור ולעזור לו להיבחר לראשות העיר.

ד. תשובות א+ג נכונות.

6. מה מציעה קלייר לתושבי העיר גילן?

א. מיליארד תמורת הנצחת שמה בתחנת הרכבת.

ב. היא תישאר בגילן, תקנה ותחדש את המפעלים הישנים, ותייצר עבודה לתושבים כדי למנוע פשיטת רגל.

ג. מיליארד תמורת גופת ראש העיר.

ד. מיליארד תמורת גופת איל.

מערכה ב'

בסיום המערכה הראשונה כל תושבי אילן מתאחדים מאחורי איל ומחלקים את דבריו של ראש הציר. ראש הציר אומר כי צדיף להישאר צנייט ולא לקבל כסף מקורו בדט של איל, מוט שכך יאבדו את ערכי האדם. כבר במערכה זו מתברר עד כמה קלייר צדקה כשאמרה "אני אחכה". היא ידעה שקבלת הצעתה היא רק עאלה של זמן.

הקונפליקט בין ערכי האדם ובין הכסף לא ממתין עד סוף המחנה. ההכרעה מתרחשת כבר בתחילת המערכה השנייה.

בביצותם של אנשי אילן נחשפת בהדרגה, והיא קיימת אצל כל שכבות החברה - מן האנשים הפשוטים ועד בעלי הסמכות והממסד: השוטר, ראש הציר והכומר.

מקום ההתרחשות: חנותו של איל (עמ' 42)

תפאורת החנות מוזנחת: הדלפק מלוכלך, על המדפים מוצבת סחורה ישנה, וכשאדם נכנס בדלת נשמע צלצול חלש של פעמון.

בפתיחת הסצנה איל עדיין שואב ביטחון מתושבי העיירה. הוא מאמין לדבריהם כי לא יפגעו בו.

איל גאה בילדיו שמנסים לעזור בפרנסת המשפחה.

כאשר מגיע הלקוח הראשון וקונה סיגריות יוקרתיות, איל שמח לראות תנועה בחנותו ואינו מבחין שהקנייה נעשתה בהקפה. הוא מתרגש ואומר שהרגע היפה בחייו היה כאשר אנשי העיירה סירבו להצעה (עמוד 47).

בסיום הסצנה איל מתחיל להבין את פשר התנהגותם. הוא נבהל, משליך חפצים על הקונים ויוצא בריצה מהחנות (עמוד 50).

איל צדיין מקבל תמיכה מיילולית מתושבי העיירה. הם אומרים לו שהם אוהבים אותו, צומדים לצדו ורואים בו את ראש הציר הבא. אבל באותו הזמן הם כבר מנצלים את כספה של קלייר ומתנהגים כאילו מותו של איל ודאי. הם קונים מוצרים יקרים יותר ונצלניים זהובות, כאילו הכסף כבר שלהם.

כל אחד מהם מצפה שמישהו אחר יבצע את המעשה הקשה, כלומר יהרוג את איל, ואינו מוכן לקחת אחריות בעצמו.

כאשר איל מבחין שכל התושבים נוצלים נצלניים זהובות, הוא מבין שלא יוכל עוד לסמוך עליהם. למרות הבטחותיהם, הם כבר בחרו בכסף ולא בנאמנות.

בזיקה יצא - מהי הגשמה הנכונה ביותר ?

1. היכן מתרחשת התמונה ?

- א. חנותו של איל.
- ב. מלון האפוסטל.
- ג. תחנת הרכבת.
- ד. אף תשובה אינה נכונה.

2. בתחילת התמונה מצב רוחו של איל:

- א. מרגיש לא טוב.
- ב. מרגיש שבגדו בו.
- ג. מרגיש גאה ומאושר.
- ד. מרגיש מרומה.

3. כיצד נוהג בתחילת התמונה כלפי לקוחותיו המבקשים מוצרים יקרים יותר מבעבר ?

- א. מסרב לשרת אותם, כי אין ברשותו את המוצרים היקרים.
- ב. מוכר להם בשמחה, ורושם בהקפה כפי שביקשו.
- ג. תשובות א+ב נכונות.
- ד. תשובות א+ב אינן נכונות.

4. בתחילת התמונה, מהו יחסו של איל לילדיו ?

- א. כועס עליהם, כי לא תורמים לפרנסה.
- ב. גאה בהם, כי נרתמים לסייע בפרנסה.
- ג. שולח אותם להתגורר בעיר אחרת שיש בה תעסוקה.
- ד. אף תשובה אינה נכונה.

5. בסיום התמונה, מהי תגובתו של איל לקונים שרכשו בהקפה מוצרי יוקרה בחנותו ?

- א. מסלק אותם.
- ב. צוחק ומגחך.
- ג. משליך עליהם מוצרים.
- ד. תשובות א+ג נכונות.

לאחר שאיל מביין שתושבי הצוירה כבר מוציאים כסף כאילו מת במקומו, הוא פונה לפולשת בצלי הסמכות: השואר, ראש הציר
והכומר, ומבקש שיצילו אותו. במקום תמיכה הוא נתקף בצביעות ובהתחמקות, וכל אחד מהם מסרה לצמוד לצדו. ☹

מקום ההתרחשות: תחנת המשטרה של גילן (עמ' 51)

1. **איל פונה תחילה לשוטר**, המסמל את שמירת החוק ותפקידו להגן על האזרחים. הוא מבקש ממנו לעצור את קלייר זחנסייאן בשל הסתה לרצח. השוטר משיב כי לדעתו הצעתה של קלייר אינה רצינית, ולכן יתערב רק אם יופנה איום ישיר על איל, למשל באמצעות רובה. במהלך השיחה הוא טוען את רובהו, אך לא כדי להגן על איל, אלא כדי להשתתף במצוד אחרי **הפנתר השחור** שברח.

איל מביין שם השואר, כמו שאר תושבי גילן, סיפר את ראת חייו:

הוא שותה מספר כוסות של בירה יקרה. גם הוא קנה לצמדו נצליים צהובות. הוא רכש שן להם חדשה ונוצצת.

מקום ההתרחשות: בית העיריה (עמ' 57)

2. פניה שנייה לראש העיר, אשר מייצג את השלטון. בתחילה ראש העיר הצהיר כי הוא תומך באיל, אך כעת הוא נוהג בצביעות, מציג את בקשתו כמגוחכת ולא ראויה ומתעלם ממנה.

כדי להצדיק את עצמו משנה לפתע ראש העיר את עמדותיו כלפי איל:

- הוא טוען כי איל כבר לא חביב הקהל כפי שהיה.
- הוא מאשים את איל כי בשל מעשיו, אין לו את הזכות המוסרית לדרוש את מעצרה של קלייר.
- הוא מודיע שאיל כבר לא מועמד לראשות העיר.
- הוא מתגאה בכך שנתן הוראה לא לפרסם בעיתונות את הצעתה של קלייר לגילן.
- הוא אומר שהוא תומך בזכותו של איל לחיות, אך ברור שזו הצהרה מזויפת.

ראש העיר, כמו שאר התושבים, מתחיל לשכר את רמת חייו:

הוא קונה צניבה חדשה ונצליים חדשות, מצען סיאטיות איכותיות, מלמין מכונת כתיבה חדשה למשרדי העירייה, וצל קיר משרדו תלוי תוכנית חדשה לשיפור פני העיר, תוכנית הדורשת כסף רב.

כמו השוטר, גם הוא מצטייד בנשק לקראת המצוד אחרי הפנתר השחור.

לכאורה הוא מצהיר כי הוא פועל כדי לשמור על כבודו של איל, כדי שמצולליו מלפני ארבעים וחמש שנה לא יתפרסמו, אך בפועל הוא יוצר קשר עם תיקה מערת את 16 בת התושבים ומסכן את איל.

הכומר אמר לייצג את ערכי הדת הנוצרית: חמלה, מוסר, קדושת החיים וסיוע לחלשה.
הכנסייה נתפסה מאז ומעולם כמקום מקלט עבור מי שנאלץ על חייו ומחפש אנה.

3. פניה שלישית **לכומר** - הכומר מייצג את הממסד הדתי, ולכן הציפייה היא שינהג ביושר ובאמונה.

בפנייתו לכומר נראה כי גם הכומר מתנהג בצביעות. בתחילת השיחה הוא מדבר בסיסמאות דתיות ומציע מילים ריקות, שאינן מעניקות לאיל נחמה או הגנה אמיתית.

איל שם לב שגם הכומר נשבה בקסם ההצעה של קלייר, ורכש לכנסייה פעמון חדש בעזרת הכסף שיקבלו לאחר מותו.

רק אז הכומר מודה באמת: הוא אומר לתושבי העיירה אין כוח לעמוד בפיתוי. האנשים חלשים כעובדי אלילים.

הוא מציע לאיל לברוח מהמקום ולא להעמיד אותם במבחן מוסרי שהם לא יעמדו בו.

המקרה להתרוצצותו של איל ולתחושת הסכנה שהוא חש מתרחש בני אירוצים:

1. **המצוד אחרי הפנתר השחור** (עמ' 56): הפנתר השחור הוא הכינוי שקלייר נתנה לאיל בצעירותה. מתקיים מצוד מזוין שבו כל אנשי העיירה משתתפים.

המצוד אחרי הפנתר מסמל את המצוד האמיתי אחרי איל (רמז): כל הזכרים המשתתפים בו נוסעי נשק (אפילו הכומר).

2. **קלייר במרפסת מזלון "אפוסטל"**: קלייר יושבת על מרפסת המזלון, מנהלת את צנייניה בקט ומתבוננת בתושבי העיירה ובשניוויי שחלים בהם לפי תוכניתה. היא מחליפה בעל בניהוחות, וממשיכה לעקוב אחרי התקדמות האירוצים.

מדי יום מופאים אל המזלון זרי פרחי קבורה, רמז ברור למותו המתקרב של איל.

כמו במצוד אחר הפנתר השחור, כך בהמשך כל תושבי העיירה ישתתפו עם בהריגתו של איל. מותו של הפנתר ליד חנותו של איל הוא מוות סמלי המנבא את סופו.

בדיקת ידע - מהי הגשמה הנכונה ביותר ?

1. תגובת השוטר לחשדותיו ולהאשמותיו של איל:

- א. מתייחס ברצינות לדבריו של איל.
- ב. כותב ברצינות את תלונתו של איל כלפי קלייר.
- ג. מוציא לקלייר "צו הרחקה" כדי להגן על איל.
- ד. אף תשובה אינה נכונה.

2. תגובת ראש העיר לחשדותיו ולהאשמותיו של איל:

- א. מאשים אותו, כי אין לו זכות מוסרית להתלונן על קלייר.
- ב. תומך בו ומבין לליבו.
- ג. מסיר את מועמדותו של איל מראשות העיר.
- ד. תשובות א+ג נכונות.

3. תגובת הכומר לחשדותיו ולהאשמותיו של איל:

- א. מנסה להרגיעו במסרים שקשורים לנצרות.
- ב. נוהג בתחילה בצביעות.
- ג. מודה באמת, ומבקש שאיל לא ינסה את אנשי העיר.
- ד. כל התשובות נכונות.

4. מה תפקידו של ה"פנתר השחור"?

- א. מסמל את איל, כי כך כינתה אותו קלייר בצעירותם.
- ב. להציג את אנשי העיר המנסים ללכוד אותו, ובעצם מנסים ללכוד את איל.
- ג. מותו ליד החנות של איל מהווה רמז מטרים.
- ד. כל התשובות נכונות.

מקום ההתרחשות: תחנת הרכבת (עמ' 65)

תחנת הרכבת - סוף אצירה כולה

תחנת הרכבת משמשת אצירה כולה. היא פרט שמייצג את השלם, ומאפשר להבין את השניו ההדרגתי מתרחש באינ.

בתחנה מופיע לוח זמני נסיעות חדש.

תלויים בה כרזות פרסום אנוכיים ולאירוצי תרבות.

מן התחנה נשקפים הצאורנים והמבנים החדשים המוקמים בציר.

פרטים אלה משקפים כי תושבי הצירה מתחילים לתכנן מחדש את עתידם, ואינן חולצת להיות מקום מרכזי וצומח דרכים.

בתמונה זו רואים את איל המנסה לברוח על פי עצתו של הכומר. תושבי העיר עומדים במעגל סביבו וחוסמים את דרכו אל הרכבת. הם טוענים שבאו להיפרד ממנו ומבקשים שיעלה לרכבת, אך בפועל הם מקיפים אותו ומונעים ממנו להציל את חייו.

איל יורד על ברכיו וצועק "אני אבוד" (עמ' 69) כך מסתיימת המערכה השנייה.

שם נחשפת הצביעות. המצא האנושי מקיף את איל מסוף את טבעת החנק ההולכת ונסחרת סביבו.

בדיקת ידע - מהי הגשמה הנכונה ביותר ?

1. כיצד מתוארת תחנת הרכבת במערכת השנייה ?

- א. מצב התחנה משתפר.
- ב. תלויות בה כרזות פרסומת.
- ג. תלוי בה לוח זמנים חדש.
- ד. כל התשובות נכונות.

2. מדוע מגיע איל לתחנת הרכבת ?

- א. לתלות מודעות פרסומת לחנות המכולת שלו.
- ב. ללוות את בנו שנוסע לחפש עבודה.
- ג. ללוות את בתו שנוסע לחפש עבודה.
- ד. לברוח מהעיר בהתאם להמלצת הכומר.

3. מהי תגובתו של איל כאשר רואה את אנשי העיר מגיעים אחריו לתחנה ?

- א. שמח שבאו להיפרד ממנו.
- ב. חושד בכוונותיהם.
- ג. מרגיש לכוד.
- ד. תשובות ב+ג נכונות.

4. תושבי העיר אומרים לאיל:

- א. למהר ולעלות על הרכבת.
- ב. להישאר בגילן.
- ג. כי החמיץ את הרכבת.
- ד. תשובות א+ג נכונות.

5. בסיום המערכת איל אומר לעצמו:

- א. ניצלתי.
- ב. הפסדתי.
- ג. הצלחתי.
- ד. אני אבוד.

מערכה ג'

המצפון של הרופא של המורה צדין מייסד אותם, למרות
שם הם נהנים מן הכסף הצטידי ומצליח את רמת חייהם.

מקום ההתרחשות: האסם של פטרס - מפגש בין קלייר לבין הרופא והמורה (עמ' 70)

הרופא והמורה מציעים לקלייר הצעה עסקית שנועדה להוציא את גילן מחובותיה וגם להציל את חייו של איל. הם מציעים לה להשקיע רק מאה מיליון במקום מיליארד, על ידי רכישת המפעלים המשותקים של העיירה ואת אדמותיה העשירות במחצבים. במהלך השיחה מתברר להם ולקהל כי קלייר כבר רכשה את כל גילן. היא זו ששיתקה את העיירה מראש, כחלק מתוכנית נקמה מכוונת כלפי איל וכלפי התושבים.

קלייר מנמקת את מעשיה:

- מספרת לרופא ולמורה על היום שבו עזבה את גילן מושפלת, ומאז החליטה לנקום.
- כשמתבקשת לגלות רגש אנושי היא עונה כי רחמים וחמלה מתאימים לאנשים עשירים מן השורה, אך מי שמחזיקה בעוצמה כלכלית כשלי מסוגלת לשנות את העולם.
- טוענת כי מעתה הכסף יעמוד בראש סולם הערכים.
- אומרת כי העולם הפך אותה לזונה ולכן היא תהפוך אותו לבית בושת. הכאב שעברה הפך אותה לאישה חסרת מצפון אך בעלת כוח וממון.
- מצהירה כי אדם ישר הוא זה שמשלם, והיא תשלם תמורת גופתו של איל.

הנקמה של קלייר - מידה כנגד מידה:

- איל בחר בכסף ונשא את בתו של בצל המכילת במקום להישאר נאמן לקלייר. כעת קלייר אורמת לתושבי גילן לבחור בכסף על חשבון חייו של איל.
- אנשי גילן חטאו כלפיה, דחקו אותה לפולי החברה והפכו אותה לאי שאלצה למכור את אופה. כעת היא אורמת להם למכור את עצמם תמורת כסף.
- בעבר תושבי גילן שמרו על קשר השתיקה כשראו את הצוואה שנגזרה לקלייר. כעת הם שוארים על **קשר השתיקה** שוב ומסתירים את האמת על הצוואה שנגזרה לאיל.

בדיקת ידע - מהי הגשמה הנכונה ביותר ?

1. מי נפגש עם קלייר בניסיון לגרום לה לשנות את הצעתה ?

א. איל וגברת איל (מתילדה).

ב. הרופא והכומר.

ג. ילדיו של איל.

ד. אף תשובה אינה נכונה.

2. מה הציעו לקלייר ?

א. את נאמנותם וחייהם במקום חייו של איל.

ב. להשקיע פחות, לרכוש את המפעלים הישנים ולהרוויח יותר.

ג. לוותר על הצעתה אחרת הם יפנו לתקשורת.

ד. אף תשובה אינה נכונה.

3. מה הייתה תשובתה של קלייר להצעה ?

א. ההצעה אינה רלוונטית, כיון שכל המפעלים כבר שייכים לה.

ב. היא זו שגרמה לעיר להגיע למצב של פשיטת רגל.

ג. תשובות א+ב נכונות.

ד. תשובות א+ב אינן נכונות.

4. איזה נימוק להתנהגותה של קלייר לא נאמר ?

א. אם איל לא שייך לי, הוא גם לא יהיה שייך למתילדה.

ב. העולם הפך אותי לזונה, ואני אהפוך את העולם לבית בושת.

ג. עם כמות כסף כמו שיש לי אני יכולה לשנות סדרי עולם.

ד. קלייר אמרה את כל הנימוקים שמפורטים בסעיפים : א' ב' ג'.

5. קלייר נוקמת עפ"י עיקרון של:

א. בעל המאה הוא בעל הדעה.

ב. מידה כנגד מידה.

ג. דין רודף.

ד. אף תשובה אינה נכונה.

התפאורה מציגה שיפור במראה החנות: הדלפק חדש ונוצץ, הקופה חדשה, הסחורה יקרה ופעמון דלת חדש. מאחורי הדלפק עומדת כעת גברת איל.

עס אמתו עיל איל מאלה את רמת חייה, בולדת באמון שפיניהם ובוחרת בכסף על חשבון באלה תוק הסתרת כוונתה האמיתית.

הצייר נכנס ומביא את דיוקנו של איל. זהו רמז לכך שאיל עומד למות בקרוב, ולכן יש צורך לשמור את זכרו. הצייר מסביר כי הציור מבטא את תחייתה של האמנות בעיר, ואילו אשתו של איל אומרת שהוא מזדקן, ואיש אינו יודע מה יקרה, ולכן חשוב שתישאר ממנו מזכרת.

קשר השתיקה מול התקשורת: כאשר מגיעה הודעה שהעיתונאים עומדים להגיע לביתו של איל, תושבי העיירה מחליטים שלא לאפשר לו לדבר איתם. הם חוששים שיגלה את האמת, למשל שקלייר מבקשת להרוג אותו. אחד האזרחים מתנדב לעמוד בכניסה לביתו של איל ולמנוע ממנו לצאת ולשוחח עם העיתונאים.

כדי להקל על מצבונם, התושבים וסם גברת איל מתנצרים מאחריות. הם מציינים את איל כגבר חסר מוסר ואת קלייר כקרבן שנעשה לה צווא, ובכך מצדיקים את בחירתם להקל את כספה ולסכן את חייו.

המורה נכנס שתוי (עמ' 81), אך נשאר נאמן לעקרונותיו. הוא עומד על חבית, מוכיח את תושבי גילן על כך שבחרו בכסף במקום בערכים. אחד אחרי השני כולם משתיקים אותו - האזרחים, אשתו של איל, ילדיו, ולבסוף גם איל עצמו.

עס הציתונאים אינם טורחים לאלות את האמת. הם מצדיקים לספר סיפור מצטט יפה, אגדה רומנטית על קלייר האצילה שוויתרה בנצורה על אהבה למצן אחרת. הם מסתפקים בצילום מבוים של איל, מוסר לרצן לאחד האזרחים, מפלי להבין את האירונים הבימאוי התמונה: אותו לרצן צלול עמל לרציחתו.

איל והמורה (עמ' 85) נשארים לבדם בחנות ומשוחחים בגלוי. איל מסביר למורה מדוע הפסיק להילחם על חייו ומדוע אינו מתכוון לפנות לעיתונות. הוא אומר שהוא מוכן למות, משום שהוא חש אשם בכל מה שקרה, ומאמין שעליו לשאת בעונשו. הוא מודה כי הוא זה שגרם לקלייר להפוך למה שהיא כיום.

בסיום השיחה **המורה** אומר לאיל שהתושבים יהרגו אותו. הוא יודע זאת מהרגע הראשון, ויודע גם, בצער רב, שהוא בעצמו יהיה שותף לכך. הוא מוסיף ואומר שאולי בעתיד תגיע גברת זקנה נוספת גם בשביל תושב אחר. לאחר הדברים הללו הוא קונה בקבוק משקה יקר ורושם בהקפה, כמו כל שאר אנשי העיירה.

המורה מפחד מצמח, מהשנינוי המוסרי שהוא צובר, ומהאפשרות שייקח חלק בהריגת איל. הוא גם מבין שכל אחד צלף להאיץ מצבם של איל, ולכן המחשבה הזו מטפלת אותו.

ראש העיר (עמ' 90) ראש העיר נכנס לחנות ומציע לאיל להתאבד כדי להציל את גילן. הוא מפגין דו פרצופיות כאשר הוא מבקש ממנו להקריב את עצמו למען תושבי העיר העניים, בשעה שכל התושבים כולל הוא עצמו כבר העלו את רמת חייהם והתעשרו.

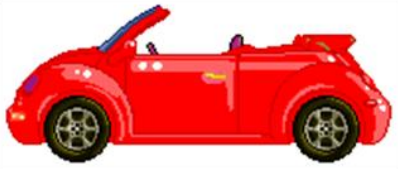

הסיבה האמיתית לבקשתו היא רצונו לנקות את מצפוןו ואת מצפונם של אנשי גילן.

איל מסרב לטהר את מצפונם של אנשי גילן. הוא מזכיר שהם העבירו אותו שבעה מדורי גיהנום, צברו חובות, חגגו על חשבון דמו והוא חי בתחושת מוות מתקרב. איל אומר שאילו היו ישרים וגלויים עמו היה נחסך ממנו הפחד ואולי היה נוהג אחרת. הוא מדגיש כי היה מוכן להקריב את עצמו לו ביקשו זאת, אך כעת על אנשי גילן לשאת בעצמם את אחריותם ומצפונם. הוא מוכן לקבל כל גזר דין אך לא לפעול במקומם.

איל מבחין בשינוי שחל בילדיו.

איל רואה שילדיו החלו לרכוש חפצים חדשים ולשפר את רמת חייהם על חשבון מותו הצפוי (עמ' 87).

מקום ההתרחשות: נסיעה ברחבי גילן (עמ' 92).

נסיעת הפרידה של איל עם משפחתו - צביעות והתרחקות רגשית

איל יוצא לנסיעת פרידה עם בני משפחתו, הלבושים בהידור, במכונית החדשה שקנה בנו. בדרך נגלית גילן המיוחדת: מפעלים פועלים, מבנים משופצים ומכוניות יוקרה בכבישים. בתו של איל מדברת באנגלית ובצרפתית כסמל לבורגנות ולהתעשרות.

הנסיעה מלווה בשיחות סתמיות וחסרות רגש. גם ברגעיו האחרונים עם משפחתו אין קרבה אמיתית. הם נוסעים לקולנוע, והוא ממשיך בדרכו אל מותו.

מקום ההתרחשות: יער קונרד (עמ' 95). האזרחים שוב מתפקדים כעצים וכחיות.

איל פוגש את קלייר ביער קונרד - חשבון נפש ופרידה

איל מגלה שגם היער שייך לקלייר. היא מציגה בפניו את בעל מספר 9, ומצהירה שהבעלים משמשים לייצוג בלבד.

במפגש נוצרת שיחה כנה ביניהם. איל, שהשלים עם גורלו, מתעניין בתינוקת שהייתה להם ומתוודה שחיוו היו ריקים וחסרי משמעות ולכן אינו מפחד מן המוות. הוא מבין את ריקנות חייו רק לאחר הצעתה של קלייר ובגידתם של חבריו ומשפחתו.

קלייר מודה כי אהבתה אליו הפכה לשנאה ולרצון בנקמה. היא קנתה את מותו, ולפיכך הוא יהיה שייך לה לנצח, במוזוליאום שבנתה עבורו באי "קאפרי".

סיום המחזה כולל שתי תמונות

2. פרידתה של קלייר מג'ילן
בתחנת הרכבת לקול שירת
המקהלה (עמ' 111)

1. אסיפת העם במלון
ה"אפוסטל המוזהב"
(עמ' 100)

- נאמס המורס הוא דו-משמעי. מצד אחד הוא מקר את אנשי הילון, אך מצד שני הוא משתף כלפי חולץ קול הכללי של הקהילה. כך תואם מצדו הפחך מהפונק ומתיול שמאפיינים את אנשי הילון.**

אנשי העיתונות והנשים מוזמנים לכיבוד מחוץ לאולם. הגברים נשארים, מסתדרים בשני טורים וסוגרים על איל. כך נוצר מעגל חונק סביבו, והם הופכים לגוף אחד שבו נמחקת זהותו האישית של כל אדם. איל מוצא להורג. סיבת המוות אינה ברורה. ייתכן שהמתעמל חנק אותו, אך הרופא מכריז כי מדובר בשבץ לב. לאחר שמציגים בפני קלייר את הגופה, היא מעניקה לראש העיר את ההמחאה ויוצאת מן המקום (עמוד 110).

התמונה מדגישה את צביעות אנשי אילן ואת ציוריון התקשורת, שמעדיפה להציג מציאות מתקתקה ומתעללת מן האמת המוסרית.

בדיקת ידע - מהי הגשמה הנכונה ביותר ?

1. אסיפת העם וההכרעה הפורמאלית בנוגע להצעה של קלייר מתקיימת ב:

א. גילן.

ב. תחנת הרכבת.

ג. מלון ה"אפוסטל המוזהב".

ד. תשובות א+ג נכונות.

3. כיצד מת איל ?

א. קלייר רצחה אותו בעצמה כנקמה.

ב. הגברים הקיפו אותו וגרמו למותו.

ג. ילדיו התגנבו ורצחו אותו בשנתו.

ד. אף תשובה אינה נכונה.

* ההכרעה התקבלה, למעשה, כבר במערכה ב' (בהתנהגות) כשאנשי גילן החלו לרכוש מוצרי יוקרה על חשבון הכסף שיקבלו ממותו של איל, אלא שלא הודו בכך.

4. לאחר הרצח:

א. קלייר בכתה והצטערה על שגרמה למותו של אהוב נעוריה.

ב. קלייר סירבה להאמין, שאיל אכן מת, וסירבה לתת את ההמחאה (הצ'ק).

ג. הרופא קבע, כי מדובר ב"שבץ לב", וקלייר נתנה את ההמחאה (הצ'ק).

ד. תשובות א+ב נכונות.

2. ראש העיר והמורה נושאים נאום כן החושף ערכים מוסריים וטהורים:

א. נכון

ב. לא נכון

2. מקום ההתרחשות: תחנת הרכבת פרידתה של קלייר מגילן לקול שירת המקהלה (עמ' 111)

תחנת הרכבת המופיעה בפעם השלישית שונה לגמרי מזו שבפתיחה. היא מחודשת, מוארת וקישוטית - דגלים, אורות ניאון והמולה. השינוי החיצוני מסמל את השינוי שחל בגילן: העולם האפור הפך לעולם נוצץ ומתקדם טכנולוגית, אך מבוסס על שחיתות מוסרית.

אנשי גילן מופיעים בבגדי פאר ושרים כמקהלה יוונית. הם מדברים בשפה גבוהה, מזכירים את אומללות העבר ומשבחים את העושר והנוחות שהביא הכסף - רכבות, מכוניות, פנאי וסמלי שפע נוספים. הם מתפללים שלא יאבדו את חיי הרווחה, אך אינם מזכירים את הקורבן או מצפון.

כך מתברר שהכסף קנה את ערכיהם. **בניגוד למקהלה בטרגדיה היוונית** ששיקפה מוסר וערכים אנושיים, כאן **המקהלה** מהללת חומריות בלבד. הופעתה **מחדדת את האירוניה** - במקום קול מצפון, היא מסמלת צביעות, שכחה והתמסרות לעושר.

קלייר זחנסיינאן עוזבת את גילן. היא יושבת דוממת על האפריזון, כפסל, וגופתו של איל נישאת עמה.

בדיקת ידע - מהי הגשמה הנכונה ביותר ?

1. מה ההבדל בין תמונת הפתיחה וההגעה של קלייר לבין תמונת העזיבה שלה ?

- א. בתמונת הפתיחה מראה תחנת הרכבת עלוב, ואילו בתמונת העזיבה מראה התחנה מפואר.
- ב. בתמונת הפתיחה בגדי התושבים בלויים, ואילו בתמונת העזיבה בגדי התושבים מפוארים.
- ג. בפתיחה אנשי גילן עניים ומוסריים, ואילו בתמונת הסיום אנשי גילן עשירים וצבועים.
- ד. כל תשובות נכונות.

2. שירת המקהלה מהללת את:

- א. העושר, הכסף המותרות ותרבות הצריכה.
- ב. הערכים ההומאניים, התרבותיים והמוסריים.
- ג. ההסתפקות במועט.
- ד. כל התשובות נכונות.

3. בשירת המקהלה יש התייחסות לייסורי המצפון שחשים אנשי גילן:

- א. נכון.
- ב. לא נכון.
- ג. נכון רק לחלק מאנשי גילן.
- ד. אף תשובה אינה נכונה.

4. משפחת איל (אשתו וילדיו) לא נטלה חלק בפרידה מקלייר:

- א. נכון.
- ב. לא נכון.
- ג. רק אשתו נעדרה.
- ד. רק ילדיו נעדרו.

5. כאשר קלייר עוזבת את גילן:

- א. היא נפרדת בחום מהתושבים, ומבטיחה לשמור על קשר.
- ב. נישאת על האפריזון, ולוקחת איתה את ארונו של איל.
- ג. נישאת על האפריזון, ולוקחת איתה את הכלוב עם הפנתר השחור.
- ד. היא יוצאת בשקט כדי להסתתר מצלמי ה"פפראצי".

חלק ב'

פרשנות ואמצות לאחר סיום קריאת המחזה

סוג המחזה : מחזה טראגי-קומי מודרני מהמאה ה - 20.

נושא המחזה / הדרמה : נקמה שחושפת קונפליקט בין ערכי המוסר והצדק המערביים לבין תאוות הבצע.

במהלך המחזה נכנעים אט אט כל תושבי העיירה הדמיונית גילן, כולל נציגי החוק, המוסר והסדר הטוב לתאוות הקמון.

מקום התרחשות המחזה : העיירה הדמיונית גילן שממוקמת כביכול באירופה. העיירה הדמיונית משמשת סמל לכל עיר אירופאית תרבותית.

אפשר לראות זאת על פי הרכבות אשר חוצות את אירופה ועוברות בה, וכן על פי שמות אמיתיים של דמויות ושל חברות מסחריות שונות

שיופיעו במהלך המחזה. (לדוגמה - ביקרו בעיר המשורר הגרמני החשוב, גֶתֶה (Goethe) והמלחין בְּרָהַמְס (Brahms)).

התייחסות לטקסטים הבאים בראייה כוללת לאחר קריאת המחלה:

1. תוכן - תקציר העלילה
2. הקונפליקט העיקרי במחזה
3. הדמויות
4. מושגים הקשורים לדרכי עיצוב המחזה
5. המוטיבים
6. הדרמה המודרנית מול הטרגדיה הקלאסית
7. הז'אנר, סוג המחזה טראגי-קומי
8. המחזה והרלוונטיות לעולמנו
9. הביקורת והרעיונות העולים מהמחזה
10. שאלות לדוגמה
11. הנחיות לכתיבת תשובה ודוגמה לתשובה
12. מקורות

1. תוכן - תקציר העלילה

המחזה מספר על מעשה נקמה אכזרי. קלייר זחנסיאן, הגברת העשירה והזקנה, חוזרת לעיירת ילדותה ג'ילן אחרי ארבעים וחמש שנים. בנעוריה היא אהבה את אֵיל, אך הוא בגד בה, הכחיש שהוא אב לילדה שנולדה ממנה, ושיחד עדים כדי לנקות את שמו. קלייר נאלצה לעזוב את העיר בהריון, חסרת כל ובמוקד של בושה. התינוקת מתה, והיא הפכה לזונה. עם השנים נישאה לגברים עשירים, ירשה את הונם וצברה עושר עצום. כעת היא חוזרת לעיירה כדי לנקום ולרכוש לעצמה צדק.

ג'ילן נמצאת במצב כלכלי קשה ובפשיטת רגל. בהמשך מתברר שקלייר יצרה בכוונה את המשבר כחלק מתוכנית הנקמה שלה. קלייר מגיעה לעיר ומתקבלת בכבוד רב. ראש העיר נואם דברי חנופה, והתושבים מקווים שתתרום כסף ותציל את העיירה. אך קלייר מציעה עסקה: היא תיתן מיליארד אם יהרגו את אֵיל. לטענתה, כך ייעשה צדק על העוול שעשה לה לפני ארבעים וחמש שנים.

קלייר מציעה עסקה: מיליארד תמורת רצח אֵיל. כך, לדעתה, ייעשה סוף סוף צדק ויתוקן העוול שנגרם לה לפני ארבעים וחמש שנים.

כדי להוכיח זאת היא מביימת משפט חוזר. במהלך המשפט היא חושפת שאֵיל שיחד שני עדים שיעידו ששכבו איתה כדי להתחמק מאבהות. גם השופט מאותו משפט נקנה בכספה, וכיום הוא אחד המשרתים שלה.

ראש העיר מסרב להצעתה בשם אנשי העיר, וקלייר מצהירה: **"אני אחכה"**.

כפי שקלייר צפתה, תושבי ג'ילן מתחילים לקנות בהקפה על חשבון המיליארד שהובטח להם. הם אינם מודים בכך בגלוי, אך יודעים שהדרך היחידה לשלם היא אם יקיימו את חלקם בעסקה ויהרגו את אֵיל. גם בני משפחתו שותפים לכך, וכולם קונים אפילו בחנותו שלו.

תושבי גֵילָן כנראה ידעו על העוול שנעשה לקלייר, אך שתקו ולא סייעו לה. במשך כל השנים שבהן נעדרה, איש לא התייחס לכך. רק כשקלייר מציעה את עסקתה, הם מתחילים להעמיד פנים שמצפונם מתעורר ומאשימים את אֵיל. נקיפות המצפון המאוחרות הן תירוץ שמסתיר את הסיבה האמיתית להסכמתם להרוג אותו - הרצון לקבל כסף.

עלילת המחזה משתלשלת על פי סדר קבוע, גורל מוכתב מראש, אשר יביא למותו של אֵיל. קלייר יודעת שתושבי גֵילָן יקבלו את הצעתה. היא יושבת במרפסת המלון, צופה בשקט בעיר וממשיכה למשוך בחוטים. העיירה שהופכת את אט ל"צהובה", בהדרגה התושבים בוחרים בכסף כערך עליון, והעיר כולה נעשית "צהובה" (מלשון זהובה, זהובים, מטבעות כסף). כך ננטשת מערכת הערכים שבה חיי האדם היו במרכז.

ככל שרמת הצריכה בעיר עולה, פחדו של אֵיל גובר. הוא מנסה לברוח, אך אנשי העיירה עוצרים אותו בתחנת הרכבת ומונעים ממנו לעזוב. בסופו של דבר הוא מבין שגורלו נחתם ואומר: "אני אבוד".

שתי הדמויות היחידות שמביעות מצפון והתלבטות מוסרית הן הכומר והמורה. למרות הספקות, שתיהן נכנעות ללחץ הקבוצה, נטמעות באווירת ה"עדר" ומצטרפות לשתיקה, לשקרים ולחצאי האמיתות שמאפשרים את ביצוע העסקה. בסופו של דבר אנשי גֵילָן רוצחים את אֵיל, מקבלים את כספה של קלייר ונהנים מ"פריחה מחודשת".

הקשר בין עלילת העבר לעלילת ההווה הוא קשר של סיבה ותוצאה.

מעשה העוול של אֵיל, שבגד בקלייר והתנער מאחריותו כלפיה כדי לשפר את מצבו הכלכלי, הוא שגרם לחזרתה של קלייר ולתוכנית הנקמה שלה.

קלייר משיבה לו ולתושבי גֵילָן בדרך דומה. כמו שהוא העדיף כסף על פני נאמנות ומוסר, כך גם הם מוותרים עליו למען עושר, וכך היא משחזרת את העוול בעוצמה גדולה יותר.

2. הקונפליקט העיקרי במחזה

- קונפליקט הוא יסוד מהותי בכל דרמה. הוא מניע את העלילה, יוצר מתח בין הדמויות וחושף את הביקורת והרעיונות שבמחזה.
- במחזה מתנגשים ערכי האדם והמוסר עם הכסף, שהופך לערך עליון וממוקם בראש סולם הערכים של החברה.
- במחזה הקלאסי הכרעת הקונפליקט מתרחשת בסיום המחזה, ואילו כאן ההכרעה מתרחשת כבר בראשית המערכה השנייה, כאשר אנשי העיירה נוהגים בצביעות.
- בסיום המחזה הכרעה זו אף מקבלת אישור גלוי ומפורש בדברים שנאמרים.

3. הדמויות

א. הדמויות באופן כללי

ב. דמותה של קלייר זחנסייאן (הגברת הזקנה)

ג. דמותו של איל

ד. דמויות המורה והכומר

ה. דמותו של ראש העיר

ו. משפחתו של איל

ז. אנשי התקשורת

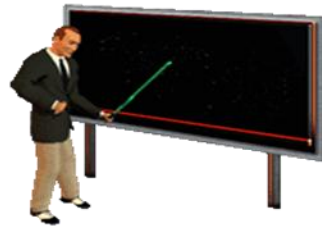

א. הדמויות באופן כללי

ה"עדר" - רוב הדמויות במחזה אינן בעלות זהות אישית, שמותיהן כלליים (א', ב', ג', ד'), תפקידן לייצג את ההמון, והן מושפעות בקלות מכסף ומהבטחת שפע. ההמון נדחף לפעול יחד, באופן עיוור, ולמעשה מאבד את השיקול המוסרי שלו.

דמויות ייצוגיות - דמויות המזוהות לפי תפקידן בקהילה ומייצגות מוסדות חברתיים חשובים: המורה - החינוך, הכומר - הדת, השוטר - החוק, הרופא - הרפואה, ראש העיר - ההנהגה האזרחית. לכאורה, דמויות אלו אמורות לייצג ערכים אנושיים ומוסריים, אך בהדרגה כולן נוטשות את אחריותן הציבורית ומתיישרות עם עמדת ההמון: נכונות להקריב אדם תמורת כסף ונוחות חומרית.

דמויות המזוהות עפ"י הקשר שלהן לקלייר - בעלה לשעבר (מספר 7-9), זוגות דמויות בעלות מראה מוזר ושמות חורזים, וכן שני אנשים המכונים "לועסי המסטיק".

אופן הצגת הדמויות: הופעת המלווים של קלייר יוצרת בתחילה רושם של דמויות קומיות, בגלל: החלוקה לצמדים לא שגרתיים, השמות החורזים (Xובי) והמראה החרוג שלהם. **"לועסי המסטיק"** הוא אינו כינוי המסכם אישיות או ייעוד, אך הוא מתקשר עם סימני היכר סטריאוטיפיים של האמריקאי המצוי, או של הבריון הקשוח מסרטי פעולה פופולאריים, ואכן בהמשך יתברר כי השניים הינם גנגסטרים ממנהטן, שנידונו למוות, וקלייר שילמה מיליון דולר עבור כל אחד מהם כדי לשחררם ולהפוך אותם לאנשי הלוויה וכוח הביצוע שלה.

ב. דמותה של קלייר זחנסיאן (הגברת הזקנה)

קלייר היא דמות סטטית שאינה משתנה לאורך המחזה, אך דווקא בשל כך היא מניעה את העלילה ויוצרת את גורל כל הדמויות.

היא פועלת כמו אלת גורל מן המיתולוגיה - קובעת, מחליטה ומגשימה. משלב כניסתה לעיירה ועד סוף המחזה היא מצהירה בגלוי על כוונתה להרוג את איל, לנקום בו, ולוודא שדבר לא ימנע את התגשמות תוכניותיה.

קלייר נישאה תשע פעמים ואין לה ילדים. היא עברה תאונת רכבת קשה, ובעקבותיה הושתלו בגופה איברים מלאכותיים - רגליים ממתכת, יד משיש ועוד.

הופעתה חיצונית מוגזמת וגרוטסקית: אישה בת 62, עדיין אדומת שיער, מעוטרת תכשיטים, נישאת באפריזון ומלווה בפמליה משונה - בעל מספר 7, שני סריסים, "לועסי המסטיק" המשמשים כנושאי האפריזון, ושיירה עמוסה בחפצים, ביניהם ארון קבורה ופנתר שחור בכלוב. כך היא כבר בפתחה מפרה את הציפייה לראות "גברת עשירה וחביבה שחוזרת לעיירת ילדותה".

קלייר משתמשת בכספה כדי לשלוט באנשים. מבחינתה הכול ניתן לקנייה - צדק, מוסר ואפילו חיים אנושיים. היא עוצרת את הרכבת במשיכת ידית החירום, מציעה כסף למבקר הכרטיסים כדי שיעזוב אותה, ובהמשך מציעה לתושבי העיירה מיליארד תמורת חייו של איל. המעשים האלה חושפים את עמדתה: כסף חזק יותר ממוסר, והכול - כולל בני אדם - ניתן לרכישה.

האהבה שלה לאיל אינה אהבה אנושית אלא אובססיה הרסנית. לדבריה, "אהבתי לא יכלה למות וגם לחיות לא יכלה - היא הפכה למשהו מרושע, כמוני". מכאן נולדת תכנית הנקמה שלה: איל חייב למות, להיחנט ולהפוך לרכוש שלה לנצח - גופה שאותו תציג בארמונה, כאהוב וכשלל.

שמה - קלייר - משמעותו בצרפתית "בהירה" או "צלולה", והמילה clairvoyant מתארת מי שצופה את העתיד. ואכן, קלייר אינה רק צופה את העתיד אלא מכוונת אותו. היא קרה, חדה, מחושבת, נטולת חמלה ורגש, אך גם כנה לחלוטין - היחידה שאומרת את האמת כפי שהיא, על עצמה ועל העולם.

איבריה המלאכותיים מסמלים את ניתוקה מן האנושי: חוסר יכולת להרגיש כאב, רחמים או אהבה אנושית.

לקלייר יש את היכולת והכוח להפעיל את כל שאר הדמויות בעיירה ולברוא את המציאות כרצונה. בעזרת כספה היא יוצרת סולם ערכים חדש, וממקמת את הכסף בראשו תוך דחיקת ערכים של מוסר וחיי אדם. "העולם הפך אותי לזונה ואני אהפוך אותו לבית בושת".

על פי האירועים שקדמו לעלילה, מסתבר, כי היא אהבה את איל בכל לבה, אלא שביום שבו נאלצה לעזוב את גילן בבושת פנים החליטה לנקום. מאותו יום איבדה לחלוטין רגשות אנושיים. היא המשיכה לאהוב את איל, אלא שאהבתה הפכה מפחידה, קטלנית, חסרת רחמים אף היא. קלייר בעזרת כספה, הופכת ל"אלה".

תכנית הנקמה: בעזרת כספה האדיר היא טווה את תכנית הנקמה בכל מי שהיה שותף לפגיעה בה. הנקמה נמשכת שנים ארוכות: בתחילה היא מוצאת את זחנסיאן הזקן בבית הזונות בהמבורג, נישאת לו, ויורשת את כספו. בעזרת הכסף היא מאתרת את **השופט הופר**, אשר דחה את תביעתה. היא הופכת אותו, בעזרת פיתוי כספי, למשרת האישי שלה. בעזרת הממון היא רוכשת לעצמה את הבריונים "לועסי המסטיק", שהם בעצם צמד רוצחים, ששחררה מכלא "סינג סינג". היא מאתרת את עדי השקר במשפטה, מעוררת ומסרסת אותם, ואז מתפנה לנקום בגילן ובאיש שבגד בה, באיל. במשך מספר שנים היא קונה את כל העיר, משתקת אותה לחלוטין, גורמת לתושביה להיות עניים מרודים, ואז היא מופיעה ומעלה את הצעתה האכזרית.

הפמליה של קלייר - **רב המשרתים, הסריסים העיוורים ולועסי המסטיק**, מדגימים את דרך פעולתה המושתתת על שני כללים: **מידה כנגד מידה, ואין אדם שאי אפשר לקנות אותו בכסף.**

בתיאור דמותה של קלייר משולבים מוטיבים מן המיתולוגיה. היא מוצגת כאלת גורל. היא אומרת לאיל, כי אותה לא ניתן להרוג (עמ' 31). המורה אומר כי הופעתה מעוררת בו חלחלה והוא אף מדמה אותה לאלת גורל אכזרית, אשר תחרוץ את דינם של תושבי העיירה (עמ' 26).

כוחה של קלייר אינו נובע מכוחות על-טבעיים או ממעמד מקודש, אלא מן העושר האדיר שצברה. הכסף מאפשר לה להגיע למוקדי כוח עולמיים, לנהל עסקים עם ראשי מדינות ולשלוט במערכות כלכליות בינלאומיות. דמותה מוצגת באופן מוגזם ומוקצן, אך דווקא ההפרזה מדגישה את היותה דמות ייצוגית - סמל לעולם שבו כסף מחליף מצפון, ונקמה מחליפה צדק.

קלייר מגלמת כוח חסר גבולות: היא קונה אנשים, מחוקקת מחדש את סדרי המוסר, ומציבה במרכז ערך חדש - הכול ניתן לרכישה. היא איננה דמות פרטית בלבד, אלא מראה לחברה שלמה שמוכנה לוותר על ערכים כדי להינצל מעוני ולהצדיק זאת בשם "הכרח המציאות". כך היא הופכת לסמל של שלטון הכסף ושל נקמה המוחקת חמלה ויוצרת מציאות חדשה, אכזרית וצודקת רק בעיניה.

איל הוא דמות מורכבת, שעוברת תהליך של מודעות אישית ואשמה. יש לו גם תפקיד ייצוגי - הוא מייצג גברים רבים בני מעמדו: אדם פשוט, בן העיירה, שמעדיף נוחות, ביטחון כלכלי ושמירה על שמו הטוב. איל מנהל חנות מכולת בעיירה, אהוב על התושבים ונחשב המועמד הבולט לתפקיד ראש העיר הבא. הוא משוכנע שיוכל לשלוט בקלייר ואף מתגאה בפני המורה שהיא "אצלו בכיס". בעבר התנער מאחריותו כלפי קלייר והעובר שבבטנה. הוא ראה בכך מעשה צעירות, ולא פשע, בהתאם לנורמות של הבורגנות הזעירה בעיירה. הוא אף בחר לוותר על קלייר כדי להתחתן עם בעלת המכולת. במשך 45 שנה לא עסק במעשה ולא בחן את תוצאותיו. במהלך השנים הקים משפחה ונולדו לו שני ילדים - בן ובת. מעמדו מתחזק ומוצע לו תפקיד ראש העיר. בשלב זה מגיעה קלייר לעיירה, ובבואה מערערת את חייו. בתחילה הוא משוכנע שביכולתו לשלוט במצב כפי שעשה בעבר, אך בהדרגה מתברר לו שהמציאות חומקת משליטתו.

אמנם המחזה נכתב בגרמנית, אך **פירוש השם איל** בצרפתית משמעו - "הוא", כלומר כל אחד יכול היה להיקלע למצב דומה. אומר המורה: "יום אחד גם לנו יקרה מה שקורה לך".

התנהגותו מתפתחת בהדרגתיות מתחילת המחזה עד לסיומו. בראשית המחזה הוא מתחמק מהתייחסות קנה לנסיבות פרידתו מאהובת נעוריו, ואף פונה אליה בדברי חנופה שהיה רוצה להחזיר את הזמן לאחור לתקופה בה כינה אותה "קוסמת קטנה". אולם בהמשך, הוא עצמו חש נרדף ומרומה על ידי בני עירו. בתחילה מנסה להילחם בכך, אך אח"כ משלים עם אחריותו, ולא מתנגד להכרעת התושבים לרצוח אותו.

איל מזהה במהרה את האיום ההולך וסוגר עליו דרך ריבוי "הנעליים הצהובות". יתכן שהבנתו נובעת מהיכרותו עם עצמו ועם בגידתו בזולת. הוא פונה בבהלה לאנשי הממסד ומנסה להילחם במצבו תוך בקשת סיוע מהם - ראש העיר, הכומר והשוטר, אך הוא נוכח לדעת שמוסדות החברה, אזרחי העיירה ואף בני משפחתו, אינם מסוגלים להתנגד לפיתויי הממון. ידיעה זו מובילה אותו אל ניסיון הבריחה שנכשל.

כישלונו מעורר שאלה - עד כמה היה באמת נחוש לברוח מגורלו. שכן, איל אינו נלחם ממש לפרוץ את המעגל של אנשי גילן המקיפים אותו, אלא כורע ארצה, וקורא בייאוש: **"אני אבוד"**.

במערכה השלישית הוא לא נותן למורה לספר את האמת לעיתונאים, ומצווה עליו לשתוק. לאחר מכן הוא מתוודה בפניו כי אינו מתכוון להמשיך ולהיאבק, משום שעתה הוא מכיר באחריותו כלפי קלייר, ומודה שהוא זה שהפך אותה למה שהיא כיום.

בהמשך איל מסרב לבקשת ראש העיר להתאבד, משום שהוא מכיר בחובתו לשאת באחריות למעשיו ואינו מוכן לשחרר את בני העיירה מאחריותם המוסרית. לדבריו, עליהם לקבל החלטה במודע ולשאת בתוצאותיה, ולא לברוח מאשמה באמצעות מוות "נקי". בשיחתו האחרונה עם קלייר הוא מודה שחיוו היו חסרי טעם, וחושף כי שילם מחיר על בחירתו בכסף ולא באהבה (עמ' 99). איל מבין שאין בכוחו להיאבק ברצונה של קלייר, בדיוק כפי שלא ניתן להיאבק בגורל (בטרגדיה היוונית ידוע כי הגורל קבוע מראש ולא ניתן לשנותו), ולכן מקבל את קצו מתוך בהירות והשלמה.

דמותו של איל עוברת שינוי. הוא נכנע לגורלו כאילו נכנע לגזירה משמים, ומקבל אחריות על מעשיו.

בתחילה הוא מנסה להתחמק מאחריות, אך בהדרגה מבין את אשמתו ונכנע לגורלו, כאילו מדובר בגזירה משמים. עם זאת, הוא עושה זאת מתוך בחירה מודעת ומתוך קבלת אחריות על מעשיו.

בהערת המחבר (עמ' 117-118) מצוין כי קלייר היא הדמות המרכזית שאינה משתנה, בעוד איל הוא זה שעובר תהליך של מודעות, ולכן הוא הגיבור לפי ההגדרה הקלאסית של גיבור ספרותי. הוא מבין שטעותו בעבר - נטישת קלייר והתכחשותו לעוול - היא שהציתה את מעגל הנקמה. הפחד, הבדידות והבגידה של בני עירו מובילים אותו לתובנות חדשות, והוא בוחר לשאת באחריות למעשיו.

במותו הוא מגיע למעין גדולה מוסרית: הוא מוכן לשלם מחיר אישי ואינו מאפשר לתושבים להתחמק מאשמה או להסתתר מאחורי פתרון "נקי". אף על פי כן, סיום המחזה מציג אירוניה קשה - מותו של איל, הקורבן האמיתי, נמחק במהירות מתודעת הקהילה, והעיירה חוזרת לשגשוג תוך הדחקת האמת.

ד. דמויות המורה והכומר

המורה והכומר הם יוצאי הדופן מבין תושבי העיירה. הם היחידים שמעיזים לומר את האמת בקול ולזהות את ההיבט המוסרי של המצב. לצד זאת, הם מודעים לכך שגם הם חלשים, מושפעים מן ההמון ונגררים אחר הממון והפיתוי, ולכן אינם מצליחים להתנגד בפועל להכרעת העיירה.

הכומר מייצג את הממסד הדתי. הוא מדבר בשפה גבוהה ומטיף לאיל לבחור בערכי הרוח ובחיי העולם הבא. למרות זאת הוא נוהג כמו שאר תושבי העיירה, נשבה בקסם הכסף ונושא רובה על כתפיו. הוא אפילו מזמין פעמון חדש לכנסייה מכסף שעדיין לא התקבל. לרגע קצר נראה הצד האנושי שבו, כשהוא מבקש מאיל לברוח ואומר שבני האדם חלשים ולא יצליחו לעמוד בפיתוי.

גם **המורה**, שמנסה להשתיק את מצפונו בעזרת שתייה, הוא אחד מהיחידים שמודים באמת על מה שקורה בעיירה. הוא אפילו מנבא מראש שגם הוא ייקח חלק בפשע. עם זאת, למרות שהוא והכומר מסוגלים לומר את האמת בקול רם, הם לא מצליחים לפעול לפיה. בסופו של דבר גם המורה מצטרף לשאר תושבי העיירה ולוקח חלק בהריגת איל.

ה. דמותו של ראש העיר

ראש העיר מייצג את תושבי גֵילָן גם במעמדו וגם בהתנהגות שלו. בטקס קבלת הפנים לקלייר הוא נושא נאום מלא חנוּפָה (עמ' 35).

בהמשך הוא מציע לאיל להתאבד כדי לחסוך מהתושבים את הצורך לבצע בעצמם את הרצח.

באספת התושבים (עמ' 105) הוא מוביל את כולם לחזור אחריו מילה במילה, כאילו מדובר בטקס דתי. כך מתמזגים אנשי העיר לקול אחד ולגוף אחד חסר חשיבה עצמאית, כמו עדר.

אפער פער שאילו איל לא היה נהרא, הוא היה מתנהא כאילו ראש העיר, כי הוא היה מ'וארד לרשת אותו בתפקיד.

ו. משפחתו של איל

אשתו וילדיו של איל אינם תומכים בו, והם מתנהגים כמו שאר אנשי העיירה. גם הם משפרים את רמת חייהם בזכות כספה של קלייר, מבלי להודות שהם מוכנים לשלם את המחיר. בכך הם מוכיחים שגם קשרי משפחה חלשים מול כוחו של הממון, בדיוק כמו ערכי הדת או ההומאניזם. בניגוד לכומר ולמורה, בני המשפחה אינם מביעים נקיפות מצפון. להפך, הם שותפים בהסתרת העסקה (עמ' 81-82), שומרים על שתיקה ואינם מזכירים את הסכנה שאיל נתון בה. לקראת האספה שבה ידונו בגורלו, הם אף נוסעים לצפות בסרט בעיר סמוכה, ומתנתקים ממנו לחלוטין. המשפחה, שהייתה אמורה להיות המגן האחרון שלו, קורסת מול הפיתוי הכספי.

ז. דמויות "הטרדנים" אנשי התקשורת

המחזאי מבקר גם את התקשורת. העיתונאים, המכונים "הטרדנים", עסוקים בחיפוש אחר כותרות מרעישות יותר מאשר באמת עצמה. הם יוצרים מציאות מבויתת לפי מה שנוח להם להראות לציבור, ומעדיפים תמונה יפה ומרגשת על פני האמת הקשה. הם מפספסים את מעשה הרצח האמיתי, מפני שבאותו רגע הם עסוקים בכיבוד קל. את הגרסה הרשמית למותו של איל, שלפיה הוא מת משמחה, הם מקבלים בלהט, כי היא מתאימה יותר למה שהם רוצים לפרסם - סיפור הצלחה מרגש עם מעט מאוד כאב.

4. מושגים הקשורים לדרכי עיצוב

המחזה "ביקור הגברת הזקנה" נכתב על ידי המחזאי השוויצרי פרידריך דירנמט בשנת 1956. המחזה מציג ביקורת חריפה על החברה הבורגנית באירופה המודרנית, המתמקדת ברווח אישי ובהנאה חומרית ומתעלמת מערכי האדם וההומאניות. דירנמט מבקר את הצביעות בחברה הזו: כלפי חוץ היא מדברת על מוסר, ערכים וחמלה, אך בפועל היא חומרנית, אכזרית ומוכנה להקריב אדם אחד כדי להשיג כסף. המסר מועבר דרך העלילה, הדמויות והקונפליקט, וגם באמצעות דרכי עיצוב ספרותיות כמו מוטיבים, סמלים, סאטירה, אירוניה, אלגוריה וגרוטסקה.

סאטירה היא סוג של יצירה ספרותית או דרמטית, כמו סיפור, מחזה או משל, שמטרתה לחשוף ולבקר תופעות של שחיתות, טיפשות, צביעות או חוסר מוסריות של אדם, קבוצה, מוסד או חברה שלמה.

הסאטירה משתמשת בכלים כמו הגזמה, לעג, אירוניה, אבסורד וניגודיות. לעיתים הדמויות בה מוגזמות, לא טבעיות או קריקטוריות כדי להבליט את הפגמים שהמחבר רוצה לבקר.

מטרת הסאטירה אינה רק להצחיק אלא גם לעורר מחשבה, לזעזע, לערער על הקיים ולדחוף לתיקון המציאות.

במחזה "ביקור הגברת הזקנה", הסאטירה היא הכלי המרכזי שבאמצעותו דירנמט מבקר את החברה. הוא משתמש ב**הפרזה**, ב**אבסורד**, ב**גרוטסקה** וב**אירוניה** כדי להראות כיצד כסף גורם לאנשים לוותר על ערכים מוסריים.

אזהרה: סאטירה לפניך!

גרוטסקה - תיאור מוגזם ומעוות שמחבר בין מצחיק למפחיד או דוחה. יוצר תחושת אי נוחות ומבליט את האבסורד והכיעור במציאות.

אלגוריה היא יצירה שבה העלילה הגלויה מייצגת רעיון עמוק יותר. אנשים, מקומות או אירועים מסמלים תכונות, ערכים או מצבים אנושיים.

באלגוריה פועלים שני מישורים:

המישור הגלוי - סיפור העלילה כפי שהוא נראה.

המישור הסמוי - המסר הרעיוני או המוסרי שמסתתר מאחוריו.

השילוב ביניהם יוצר יצירה בעלת מסר, ביקורת ומשמעות שמעבר למה שנראה במבט ראשון.

האלגוריה היא תיאור באמצעות סמל, משל.

האלגוריה היא תיאור שבו העלילה, הדמויות והמקומות מסמלים רעיון עמוק יותר.

העיירה גִילֶן מתוארת כממוקמת במרכז אירופה, קרובה לגרמניה, ויש בה רכבות, מפעלים ושמות אירופיים אמיתיים. למרות זאת, גִילֶן איננה עיר קיימת. היא מסמלת כל עיר מערבית תרבותית שמבוססת על ערכי ההומאניזם והמוסר, אך עלולה לוותר עליהם ברגע של פיתוי חומרי. מה שקורה בגִילֶן הוא דוגמה מוקצנת למה שיכול להתרחש בכל חברה דומה.

הדמויות במחזה אינן דמויות פרטיות אלא ייצוגיות. כל דמות מייצגת מוסד חברתי: **הכומר** מייצג את הדת והמוסר, **השוטר** את הצדק, **המורה** את החינוך וההשכלה, **הצייר** את האמנות והתרבות, **ראש העיר** את השלטון, **והרופא** את החמלה וההומאניזם.

כל אחד מהמוסדות האלו אמור לשמור על ערכים אנושיים, אך כולם נכנעים לכוחו של הכסף. האלוהים הישנים, כלומר הדת וההשכלה, מאבדים מכוחם, ואילו אלי הממון תופסים את מקומם ומתחזקים.

דירנמט משלב במחזה סאטירה ואלגוריה, מפני ששתיהן מבקשות להעביר מסר מוסרי ולבקר את החברה באמצעות סיפור שמציג דוגמה פרטית שמסמלת תופעה כללית.

אירוניה היא צורת הבעה שבה יש פער בין מה שנאמר במפורש לבין הכוונה האמיתית שמסתתרת מאחוריו. משמעות גלויה אחת - ומשמעות סמויה שונה ולעיתים הפוכה.

באמצעות האירוניה המחבר מביע לעג, ביקורת, ציניות או סלידה. היא נוצרת כאשר יש ניגוד בין העלילה או האמירה הגלויה לבין המסר העמוק, או כאשר נשברים דפוסים מוכרים, למשל כללים של **הטרגדיה הקלאסית**.

האירוניה במחזה "ביקור הגברת הזקנה" נובעת משני גורמים:

1. פער בין המישור הגלוי למישור הסמוי - האירוניה נוצרת בעיקר מהפער בין מה שנאמר לבין מה שמתרחש באמת. לדוגמה, ראש העיר מכריז

בנאום כי תושבי גֵילָן מקבלים את כספה של קלייר לא מתוך תאוות בצע, אלא בשם הצדק. התושבים חוזרים אחריו, כאילו מדובר בהצהרה מוסרית, אך ברור שהם פועלים מתוך רצון להתעשר.

הקהל מבין שהמילים הגבוהות מסתירות אמת אחרת: אנשי גֵילָן בחרו בממון, וערכי הצדק והחמלה כבר אינם מנחים אותם. אף אחד מהם אינו מודה בגלוי במעשה הרצח המתוכנן, ואף מטילים את האשמה על אֵיל עצמו. כך מתווסף לחטא המעשה גם ניסיון להצדיקו.

גם אם אֵיל טעה בעבר, העונש שמבקשים להטיל עליו איננו מוסרי ואיננו עומד ביחס לחטאו. כך האירוניה חושפת צביעות, פחד מאחריות והתפוררות מוסרית של החברה.

2. שבירת הציפיות ואירוניה באמצעות הקבלה לטרגדיה הקלאסית - המחזה אינו בנוי כטרגדיה קלאסית בעלת חמש מערכות, אך הוא עושה שימוש

במרכיבים שמזכירים את הטרגדיה היוונית, כמו יד הגורל, קונפליקט מוסרי, מקהלה, חטא, סבל ותהליך של ידיעה. שילוב זה יוצר אצל הצופה תחושת ציפייה להתרה מוסרית או לצדק. במקום זאת העלילה מובילה לקריסת ערכים. תושבי גֵילָן אינם מחפשים אמת או צדק, אלא מצדיקים את רצח אֵיל בשם המוסר, למרות שהמניע שלהם הוא הממון. כך נוצרת אירוניה: מבנה שמזכיר טרגדיה קלאסית משמש לא לחשיפה של גדלות האדם, אלא להבלטת חולשתו, פחדו והכניעה שלו לכסף.

מוטיב הכפילות

5. מוטיבים, סמלים (חלקם מהווים רמזים מטרימים)

מוטיב הכפילות ממחיש את "תופעת העדר", הוא מופיע בשלושה מישורים:

שמיעתי - חזרה על אמירות באופן אוטומטי, כמו תוכי

חזותי - נעליים צהובות זהות, דמויות וסצנות המשקפות זו את זו

ערכי - פער בין מה שאנשי ג'ילן אומרים לבין מה שהם עושים.

באמצעות הכפילות מתגלה צביעות: תושבי ג'ילן מציגים עצמם כתרבותיים והומאניים, אך בפועל מוותרים על ערכים ומצפון למען כסף. תופעת העדר מתארת כיצד הם נגררים אחרי הכלל, מאבדים חשיבה עצמאית ונמנעים מקבלת אחריות אישית.

במערכת השמיעתית: במישור השמיעתי החזרה הקולקטיבית והדיבור האחיד מדגישים את היעלמות הקול האישי ותופעת ה"עדר", שבה האחריות האישית מתמוססת בתוך קול קבוצתי אחד.

- צמד העיגורים המסורסים מדבר תמיד יחד, ממש כמו דמות אחת בעלת שני ראשים. הם חוזרים על דבריהם של עצמם: "אנחנו השתנינו, אנחנו השתנינו" (עמ' 38).
 - גם תושבי ג'ילן מדברים בקול אחד. כשאיל מנסה לעלות לרכבת הם קוראים לו: "עלה כבר, עלה כבר!" (עמ' 68), וכשאיל אומר שמישהו יעצור אותו - הם משיבים בלעג: "אף אחד! אף אחד!" (עמ' 69).
 - בשיא המחזה, בסצנת הכרעת הדין במלון "אפוסטל", כל תושבי העיירה משמשים כמקהלה וחוזרים על מילות ראש העיר והמורה: "למען הצדק", "בשביל המצפון", "כדי שלא תינזק נשמתנו" (עמ' 106).
 - הצלם מבקש לשחזר את הסצנה ולצלם אותה מחדש, מה שיוצר שכבה נוספת של חזרה ומדגיש את הכפילות המוסרית.
 - בסיום המחזה הם הופכים למקהלה המשבחת את העושר, הנוחות והצריכה - בניגוד מוחלט למקהלה היוונית המסיימת טרגדיה בהאדרת הצדק והמוסר.
- באמצעות דיבור אחיד, חזרתי ומדוקלם, המחזה מציג כיצד שפה קבוצתית משמשת לא רק כאמצעי תקשורתי, אלא ככלי לטשטוש אשמה, להצדקת פגיעה מוסרית ולהשלמת ההידרדרות הערכית של תושבי ג'ילן.

במערכת החזותית (תפאורה ואביזרים):

מוטיב הכפילות במחזה בא לידי ביטוי גם במישור החזותי - דרך התפאורה, המקומות, האביזרים והייצוג הסמלי של תהליך ההתפוררות המוסרית. הביטוי המרכזי הוא **תסמונת הנעליים הצהובות** - בתחילה רק קלייר ונשמתי לובשות אותן, ובהמשך כמעט כל תושבי ג'ילן. הנעליים הן חפץ כפול מטבעו, והצבע הצהוב מקשר בין תושבי העיר לבין עושרה של קלייר ותכשיטי הזהב שלה במלון "אפוסטל המוזהב". כך נוצרת תמונה חזותית אחידה: עיירה שלמה שמחליפה זהות, נכנעת לכוח הכסף ומוותרת על מוסריותה כדי להשתייך לעולם הזהר שקלייר מייצגת.

מקומות התרחשות המשקפים את השינוי שעוברת העיר

תחנת הרכבת - מופיעה שלוש פעמים ומשמשת "ברומטר" מוסרי-כלכלי של העיירה:

- במערכה הראשונה - מוזנחת, קרועת לוחות זמנים, ללא רכבות עוברות. הסביבה מסמלת עוני, קיפאון וחוסר תקווה.
 - במערכה השנייה - התחנה משתנה: לוח זמנים חדש, פרסומות לנופש ותרבות. השינוי משקף את התהליך העובר על ג'ילן, ומדגים את **המערכת הערכית המעוותת** - השיפור במצב הכלכלי על חשבון התוכניות למותו של איל.
 - במערכה השלישית - התחנה מהודרת, מודרנית, ורכבת "ג'ילן-רומא" יוצאת ממנה. העיר חזרה למרכז הכלכלה, אך המחיר הוא חייו של איל.
- #### **החנות של איל**
- בתחילת המערכה השנייה - חנות דלה, ישנה ומוזנחת.
 - בתחילת המערכה השלישית - חנות משופצת, מלאה בסחורה יוקרתית. החנות משקפת שגשוג כלכלי אישי הניזון מאותו שגשוג מוסרי-מעוות שפרץ בעיר כולה.

סצנות מקבילות המתרחשות באותו מקום - מלון "האפוסטל"

במלון מתקיימות שתי סצנות מרכזיות הנראות שונות, אך מבוססות על אותו מנגנון מוסרי פגום:

- במערכה הראשונה - "משפט" לכאורה, שבו איל מוגדף ונבחן בפני אנשי העיר.
- במערכה השלישית - אספת-עם ממוסדת, הצבעה רשמית על דינו של איל.

בשתי הסצנות הצדק אינו מבוסס על מוסר או חוק, אלא על אינטרס וכסף. החזרה על אותה סיטואציה במקום זהה יוצרת כפילות חזותית ותיאטרלית, וממחישה כיצד כל מערכת המשפט בעיר הפכה להצגה מבויתת.

במערכת הערכית:

במישור הערכי מתגלה המוסר הכפול של תושבי ג'ילן: הם מדברים על "צדק", "מצפון" ו"תרבות אנושית", אך בפועל פועלים מתוך תאוות בצע. הם מצדיקים את הרצח של איל כאילו נעשה בשם ערכים נעלים, בעוד שהמניע האמיתי הוא הכסף. כך נוצר פער בין הדברים למעשים - לב הכפילות הערכית והאירוניה במחזה.

מוטיב העיוורון

קובי ולובי, שנים ממשרתיה של קלייר, הם סומים (כעונש על עדות השקר, עונש של קלייר). העיוורון משקף ומסמל גם את ההליכה של אנשי העיר בעיניים עצומות אחרי כוחה ועוצמתה של קלייר. איל עצם עיניו 45 שנה, כלומר התעלם מאחריותו כלפי קלייר.

מוטיב הצבע הצהוב/זהב

כולם קונים נעלים צהובות, לשוטר שן מזהב. הם מחקים את קלייר. צבע שערותיה אדום/זהב. היא מתאכסנת במלון ה"אפוסטל המזהב". צהוב-זהוב-אדום מתקשר אפוא לעושר הרב שלה, עושר השווה זהב! מזכיר את הביטוי "הַבָּהֳלָה לַזָּהָב", שמשמעו: רדיפה אחרי הממון. זהובים = כסף

מוטיב המעגל / טבעת החנק

בסיום מערכה שנייה סוגרים על איל, ומונעים ממנו את העלייה לרכבת. בסיום מערכה שלישית סוגרת עליו ערימה אנשים. המעגל מסמל את הרבים המתנכלים וחונקים את היחיד! המעגל יוצר ישות חדשה שמחפה על הפרט.

הפנתר השחור כרמז מטרים

קלייר הביאה עימה פנתר שחור בכלוב. בהמשך הפנתר בורח, ותושבי העיר מנסים לצוד אותו. הפנתר נורה ומת לפני חנותו של איל (עמ' 65). הפנתר השחור הינו רמז מטרים לגורלו של איל. בנעוריהם כינתה אותו קלייר - פנתר שחור.

הצילינדר כרמז מטרים

עם בואה של קלייר לעיר מעבירים בעלי תפקידים צילינדר מראש לראש: המורה לראש העיר, וראש העיר מעביר בחשאי לכומר, וזה האחרון מעביר במבוכה חזרה לראש העיר (עמ' 21-22). הטקס נראה מגוחך ביותר. העברת הצילינדר מסמלת את העברת האחריות מאיש לאיש. אנשי העיר בורחים מהאחריות, וזו הופכת למוטיב חשוב בהתנהגותם (וגם בהתנהגותו של איל בעבר).

ארון הקבורה כרמז מטרים

ארון הקבורה שמגיע עם הפמליה המוזרה של קלייר הינו תמוה. מתברר כי הוא מיועד לאיל, ואכן בסיום מוכנס איל לארון הקבורה. הארון הוא פרט עלילתי, אך הוא משמש גם רמז מטרים למותו של איל, ומחזק את יכולת הניבוי של קלייר להתרחשות.

הקביעה, כי מדובר בדרמה "מודרנית" נעשית בהשוואה לדרמה ה"קלאסית", המופתית, כמו הדרמה היוונית או השייקספירית.

המילה דרמה הוא שם כללי למחזה. ההבחנה בין מחזה מודרני למחזה קלאסי נעשית בהשוואה ליצירות יווניות או שייקספיריות.

מבנה: במחזה המודרני יש 2-3 מערכות, לעומת 5 מערכות במחזה הקלאסי.

לשון: לשון יומיומית ולעיתים סלנג, בניגוד ללשון הגבוהה שבקלאסי.

דמות הגיבור: אדם רגיל, לרוב ממעמד הביניים, לא אציל או בן מלוכה כמו בקלאסי.

הטראגיות: אינה נובעת רק ממעשה מביש של הגיבור, אלא מדילמה מוסרית מורכבת.

תפאורה: מגוונת ומשתנה, ללא מחויבות לשלוש האחדויות.

סמלים: שימוש רב בחפצים ובסמלים, הרבה יותר מהמחזה הקלאסי.

אופי הז'אנר: שילוב של יסודות טראגיים וקומיים - טראגי-קומי.

7. סוג המחזה: טראגי-קומי (המחזה הוא גם טרגדיה וגם קומדיה).

א. יסודות של טרגדיה

מטרת הטרגדיה הקלאסית היא לחנך את האזרחים, הצופים, להיות נאמנים לארצם ושיפעלו עפ"י סדר החוקים המקובלים.

חוקרת הספרות, **דורותיאה קרוק**, קבעה כי ישנם **ארבעה יסודות לטרגדיה קלאסית**:

1. **המעשה המביש** הוא המעשה שמפר את המערכת המוסרית.

איל חטא כלפי קלייר כשהכחיש את אבהותו ושיקר במשפט. אפשר לראות גם את אנשי גילן כחוטאים, משום ששתקו ולא הגנו עליה.

2. בעקבות המעשה המביש מגיע **הסבל**.

איל נרדף בידי קלייר ותושבי העיירה. סבלו מתחיל כשהוא מבין כי חיינו עומדים להימכר תמורת כסף. תושבי גילן סובלים ממצוקה כלכלית – וזה מה שמאפשר את הצעתה של קלייר.

3. **הידיעה** - הגיבור הטראגי מודע לסבלו.

הגיבור הטרגי מבין את מצב שבו הוא נמצא. איל מבין את גורלו רק אחרי הצעתה של קלייר ומתוודה על אשמתו בפני המורה במערכה השלישית.

4. **אישור מחודש של הערכים** - בטרגדיה הקלאסית הערכים שהופרו בתחילת העלילה מקבלים אישור מחודש בסופה, דבר שמתחדד על ידי שירת המקהלה המורכבת מזקני העם (אז גם חווים הצופים קתרוזיס).

הופעתה של שירת המקהלה בסוף המחזה שלנו מקבילה לשירת המקהלה החותמת את הטרגדיה הקלאסית, אולם בניגוד לתפקידה הקלאסי של המקהלה לחדד את הערכים החינוכיים במחזה, ולחביל את הצופים לאישור מחודש של הערכים הנעלים והנצחיים, הרי שכאן, שירת המקהלה אינה מלמדת על ערכי המוסר, אלא מחדדת את הערכים החדשים, ערכי הממון עליהם נמתחת הביקורת במחזה. המקהלה שרה שיר הלל לכסף ולסמלי המותרות (מכוניות, בגדים, אלוהול, סיגריות...). המקהלה במחזה שלנו מורכבת מכל אזרחי גילן ולא רק מזקני העם. בנוסף, הופעתה במחזה שלנו מתרחשת רק בתמונת הסיום, והיא אינה ממלאת את כל תפקידיה החינוכיים והאסתטיים כפי שנהוג בטרגדיה הקלאסית.

המחזה משתמש ביסודות טרגיים אך אינו טרגדיה קלאסית

במחזה קיימים מרכיבים טרגיים כמו חטא, סבל, הכרה ועונש, אך הם אינם מתפתחים במבנה של טרגדיה קלאסית:

הגיבור אינו דמות נשגבת או אצילית, מותו אינו מחזיר את הסדר המוסרי או החברתי, והמקהלה איננה מחזקת ערכים אלא חושפת את הצביעות של החברה.

קלייר פועלת כדמות גורלית שמביאה "צדק" לפי הבנתה, אך מקור פעולתה הוא ממון ונקמה ולא מחויבות לערכים מוסריים.

מותו של איל אינו נתפס כגבורה או תיקון, אלא כסימן לכך שערך הכסף תפס את מקומם של הצדק וההומאניות.

ב. יסודות קומיים - מאפיינים של קומדיה

יסודות קומיים בתוספת אלמנטים גרוטסקיים (מוגזמים, מעוותים ומעוררי גיחוך) תורמים לאפיון הדמויות, להדגשת הרעיונות ולעיצוב משמעויות המחזה.

“חזרה על תנועות באופן מכני - בתמונה הפתיחה במערכה הראשונה יושבים האזרחים בלבושם הדל, כשהם עוקבים שוב ושוב במבטם אחרי הרכבות החולפות באומרים כי זהו התענוג האחרון שנותר להם בגילן. החזרה על תנועה זו (הפניית המבט עם כיוון הרכבות) היא אלמנט קומי מובהק, המוכר מסרטים קומיים ומפנטומימות.

“תיאור קומי של פמליית קלייר - שתי דמויות המכונות “גורילות” לועסות מסטיק נושאות את קלייר על גבי האפריזון. לצידם שני גוצים עיוורים החוזרים זה על דברי זה, בעלה שמכונה בעל מספר 7, ארון קבורה וכלוב עם פנתר שחור.

“דיאלוג קומי - לדוגמה, הדיאלוג של קלייר עם מנהל התחנה לאחר שמשכה בידית החירום, ועצרה את רכבת האקספרס, או הדיאלוג של שני הגוצים העיוורים עם השוטר.

הסיבה הקומית לשמה העניקה קלייר לבעלים ולמשרתים שמות חורזים המסתיימים ב X ובי בשל שמו של רב המשרתים והוא, לדבריה, אינו מתחלף.

“האלתורים הנלעגים בטקס קבלת הפנים לקלייר המקדימה לבוא - לדוגמה, הילדות עם הפרחים, הצילינדר הנודד שעובר בין נציגי העיירה, וכל אחד חובשו בתורו כאשר הוא פונה אל קלייר.

הצילינדר (המגבעת) הנודד מייצג, כמובן, את הדלות של אנשי גילן מחד, ואת דבקותם בגינוני בורגנות מאידך. מעבר לכך, הוא משמש גם רמז מטרים לשאלת האחריות האישית ולאבדן הזהות.

“שילוב בין “גבוה” ל“נמוך” - לדוגמה, הפושעים לועסי המסטיק חסרי התרבות נושאים את האפריזון שהגיע ממוזיאון ה“לופר” התרבותי והמכובד.

(גם נעילת הנעליים הצהובות והחזרה של תושבי העיירה אחד על דברי השני משעשעים ותורמים לאובדן האחריות האישית דרך “תופעת העדר”).

“דמויות האזרחים המתפקדים כעצים, כאיילה ב“יער קונרד” מסמלים דמויות המתפקדות כ“בובות” של קלייר.

שימוש משולב של מיתוסים טראגיים וטקסי פולחן נלעגים יוצרים אפקט קומי. אספת העם שבמהלכה מתבצע הרצח, נושאת אופי של טקס פולחני. שפתם המליצית של הדוברים ו“הנוסח ההשבעתי” שלובש הדיאלוג בין ראש העיר ובין הקהילה, וכן בין המורה ובין הקהילה, כל אלה חוברים יחדיו ליצירת רושם חגיגי ואסתטי, אך נלעג.

גם הרצח עצמו, המבוצע באפלולית האולם נושא אופי טקסי: איל צועד בין שני טורי הגברים, צונח ארצה על ברכיו, והשביל הופך לערימה של אנשים דוממים. קבוצת הגברים הופכת למעין ישות אחת, שנעה באחידות כמו בריקוד שבטי קדמון.

8. הרלוונטיות של המחזה לעולמנו

המחזה "ביקור הגברת הזקנה" אינו עוסק רק בעיירה דמיונית, אלא חושף תהליכים חברתיים היכולים להתרחש בכל חברה אנושית. הוא מעלה שאלות שבולטות גם במציאות של ימינו:

- **כוח מול מוסר** - מה קורה כאשר אינטרס כלכלי, כוח פוליטי או הישרדות חברתית גוברים על מצפון ועל ערך חיי אדם?
- **אחריות אישית מול לחץ חברתי** - המחזה מציג חברה שבה אף אחד לא עוצר את הסחף המוסרי. הוא מזמין אותנו לשאול: האם אדם בודד יכול לבחור אחרת? ומה האחריות של היחיד בתוך קבוצה?
- **שחיקת ערכים** - ערכים כמו צדק, אמת, חמלה ויושרה הופכים לעיתים לסיסמאות בלבד. המחזה מציג איך מילים גדולות יכולות לשמש כיסוי למעשים הפוכים.
- **"תופעת העדר"** - לפעמים, מתוך פחד, נוחות או רצון להשתייך, אנשים מאמצים דעות ומעשים מבלי לבחון אותם באמת. המחזה מדגים כיצד קבוצה שלמה יכולה להידרדר מוסרית צעד אחר צעד.
- **כוחו של הכסף והתקשורת** - ההשפעה של ממון, תקשורת ציבורית ודימוי חיצוני על קבלת החלטות ועל עיצוב דעת הקהל בולטת במחזה - וניכרת גם בעולמנו.

למה המחזה עדיין רלוונטי?

לא מפני שהוא דומה לאירוע מסוים, אלא משום שהוא מציב מראה בפני כל חברה:

האם אנו שומרים על אנושיות גם כשהמציאות מורכבת?

האם אנו שואלים שאלות או נגרים עם כולם?

והאם צדק הוא עיקרון - או עניין של נוחות?

9. הביקורת והרעיונות העולים מהמחזה

ביקורת על כוחו הרב של הכסף - נמתחת ביקורת על כוחו הרב של הכסף, כסף קונה הכל, גם את צדק. לכסף כוח שלילי, המשחית ערכים ומוסר. הכסף בעולם המודרני מקבל מעמד של "אל" שכולם סוגדים לו.

ביקורת על התא המשפחתי - ביקורת על ההידרדרות המוסרית של החברה שמשפיעה אפילו על התא המשפחתי המצומצם (הבגידה של אשתו וילדיו - בחירתם בכסף כמו כולם).

כוחה של נקמה - התייחסות לכוחה של הנקמה ולהשפעתה השלילית. הזמן אינו מרפא כאב, כעס, וכמובן עוול, הנגרם כתוצאה מפגיעה בכבוד האישי. הנקמה היא יצר אנושי, המוביל למעשים שאינם תואמים את אמות המידה המוסריות.

חובת האחריות - כולם רוצים במותו של איל, אבל אף אחד אינו רוצה לשאת באחריות אישית לרצח. איל מסרב ליטול את חיייו בעצמו, ודורש שהתושבים ייקחו אחריות על מעשיהם. הם אמנם זוכים בכסף, אך נענשים באובדן מוסריותם והפיכתם לרוצחים. אי אפשר לברוח מאחריות - או מהעבר - בסופו של דבר האדם יאלץ לשלם על מעשיו. גם אם יעבור זמן רב. כאשר איל מבין זאת, ולוקח אחריות על מעשיו "אני עשיתי את קלרה למה שהיא", הוא זוכה להשלמה.

תהפוכות הגורל - "יום עסל יום באסל", מצבו של אדם יכול להשתנות מן הקצה אל הקצה. אדם בראש הסולם החברתי עשוי להגיע גם לתחתית, ולהיפך.

משל על הטבע האנושי - אנשים המצויים במצוקה פיסית ורוחנית, יעשו הכל כדי להיחלץ ממנה, ויכשירו את ה"טמא" בכדי לנקות את מצפונם.

התחזקות מעמד האישה - דירנמט בחר לעמת את קלייר האישה עם איל הגבר ועם שאר נציגיו הגבריים של הממסד בגילן. על אף שדמותה של קלייר שנויה במחלוקת, היא נתפסת כמי שסוגרת חשבון עם נציגי המין הגברי שהפכו אותה לזונה. העובדה שהיא שולטת בחבורת גברים (בעליה המתחלפים, שומרי ראשה, השופט שקנתה בכספה, ראש העיר, הכומר, המורה, השוטרי) ומזלזלת בהם במופגן, מצביעה על מאבק מגדרי, בו ידה של האישה על העליונה.

המחזה מסמל משטר דיקטטורי - מהלך העניינים במחזה יוצר משמעות סמלית הממחישה את כוחו של השליט הדיקטטור. מטרתו של שליט כזה היא ליצור תלות מוחלטת של הציבור בו, וכך להבטיח שליטה מלאה. קלייר מצליחה להשתלט על חייהם של תושבי גילן, ובדרך שלטונה על רגשותיהם, היא ממחישה את מהות השלטון הטוטליטרי. במצב שכזה, קל להסית את ההמון לציית לשליט באופן עיוור וכן לאבד את הערכים המוסריים.

שאלות לדוגמה

1. בחרו במחזה מודרני בו מתואר עימות בין היחיד לחברה. תארו את מהות העימות, את התפתחותו ואת תוצאותיו.
2. בחרו במחזה שלמדתם, והדגימו באמצעותו את הדרכים שנוקט המחזאי לעיצובן של שתי דמויות אשר לפחות אחת מהן היא דמות מרכזית.
3. בחרו שני סמלים מרכזיים במחזה מודרני שלמדתם. הסבירו את משמעותם ותארו כיצד שובצו במחזה – בטקסט, בדמויות או באביזרי הבמה.
4. בחרו שני דיאלוגים או מונולוגים מרכזיים במחזה מודרני שלמדתם. תארו בקצרה את תוכנם, והסבירו מהי תרומתו של כל אחד מהם להבנת הנושאים המרכזיים במחזה.
5. תארו את תמונת הסיום במחזה המודרני שלמדתם. פרשו את משמעותה והסבירו את תרומתה למכלול המחזה.
6. בכל דרמה קיים קונפליקט מרכזי. הגדירו מהו הקונפליקט במחזה שבחרתם, מי הגורמים השותפים בו, מה מהותו, כיצד הוא מתפתח וכיצד הוא נפתר (אם נפתר).
7. כיצד משמשת תמונת הפתיחה בבואה למחזה כולו? פרטו והדגימו על פי מחזה מודרני שלמדתם.
8. איזו שאלה או בעיה אנושית מעלה המחזה המודרני שלמדתם? הסבירו כיצד היא באה לידי ביטוי בעלילה ובדמויות.
9. יש דמויות שנראות בתחילה חלשות או כושלות, ובהמשך מתגלות כדמויות מלאות כוח ומשמעות - ולהפך. הדגימו תהליך זה על פי דמות מרכזית במחזה שלמדתם.

11. הנחיות לכתיבת תשובה על המחזה המודרני "ביקור הגברת הזקנה" מאת דירנמט

1. פרק הדרמה הוא אחד מארבעת הפרקים בבחינת הבגרות - עליכם לחפש את השאלות שמתייחסות לדרמה שלמדתם (קלאסית או מודרנית).

2. יש לקרוא את השאלות ולבחור בשאלה המובנת לכם, ובזו שיש לכם מה לענות עליה בהרחבה.

3. רצוי להדגיש את המילים המרכזיות בשאלה (למשל, ביקורת, דמות מרכזית, אביזרים, אמצעי עיצוב וכו'), ולחזור עליהן במהלך התשובה (בפתיחה, בגוף ובסיום).

4. מבנה תשובת בגרות :

המחזה "ביקור הגברת הזקנה", שנכתב על ידי פרידריך דירנמט, מציג עימות חריף בין היחיד לבין החברה. העימות מתרחש בעיירה הדמיונית גִילֶן, עיר שידעה עוני, ייאוש ורעב. כאשר קלייר זחנסיאן שבה לעיירה ומציעה סכום עתק בתמורה להרג של אֵיל, אהובה לשעבר, נבחן הגבול שבין ערכים מוסריים לבין פיתוי חומרי. אֵיל הוא היחיד שעומד מול החברה כולה, ושאלת המחזה היא האם חברה שנמצאת במצוקה מסוגלת להישאר מוסרית, גם כאשר מוצע לה פתרון לקשייה על חשבון חייו של אדם אחד.

תחילה אנשי גִילֶן מצהירים כי לא ירצחו אדם למען כסף. ראש העיר מכריז בטקס קבלת הפנים כי העיירה גאה במסורת מוסרית ואנושית. אך כבר במערכה הראשונה ברור כי החברה נושאת בתוכה פצע ישן - בעבר איש לא הגן על קלייר כשאֵיל הפקיר אותה. החברה שתקה, וכעת היא שוב עומדת במבחן מוסרי מול עוול חדש.

במערכה השנייה נחשף השבר המוסרי: למרות ההצהרות, תושבי גִילֶן מתחילים לשנות את אורח חייהם. הם קונים בהקפה רהיטים, סיגרים, בגדים יוקרתיים ונעליים צהובות, מתוך ביטחון שהכסף של קלייר יגיע. כאן מתגלה הפער בין מה שהם אומרים לבין מה שהם עושים. הנעליים הצהובות מדגישות את הוויתור על הייחוד האישי לטובת הליכה אחרי הרוב, ואת ההחלפה של ערכים בכסף. גם המרחב משתנה - תחנת הרכבת והתפאורה מתחדשות, והעיר מתמלאת חיים על חשבון חייו של היחיד.

דמויות הסמכות שאמורות להגן על המוסר מתגלות כחלק מהבעיה. השוטר טוען שאינו יכול לעצור את כולם ומסתפק בשתיקה. ראש העיר מציג תכנית פיתוח חדשה לעיר ומודיע לאֵיל שלא יתמודד יותר לראשות העיר, כי אינו מתאים מוסרית. הכומר מבקש מאֵיל לברוח, אך לא כדי להציל אותו אלא כדי לא להעמיד את אנשי העיירה בניסיון. שלושתם מבינים שהמעשה אינו מוסרי, אך במקום לעצור אותו הם מצדיקים את עצמם ומעבירים את האחריות לאחרים.

במערכה השלישית העימות מגיע לשיאו. העיתונאים מגיעים לסקר את חתונתה המתוכננת של קלייר ואת "התחייה" של העיירה, אך אינם מתעניינים בשאלת החיים והמוות של אֵיל. המשפחה שלו, שאמורה להיות משענתו האחרונה, בוחרת להתעלם. אשתו משפצת את החנות, קונה מעיל פרווה, ביתו לומדת באוניברסיטה, בנו קונה מכונית חדשה. התקשורת שמגיעה לחנות מוצגת באור ביקורתי כשהיא מנסה להציג את האמת אך למעשה מביימת סיפור לטובת "הרייטינג". המורה מנסה לנצל את הגעת התקשורת ולחשוף את האמת בזמן שהוא שתוי. אֵיל שהשלים עם מצבו ולקח אחריות על חטאיו משתיק את המורה שמנסה לחשוף את האמת בפני העיתונאים, אֵיל מבין שגם הוא אחראי לפתיחת העימות הזה בשל מעשיו לפני 45 שנה. ראש העיר מציע לאֵיל להתאבד "מרצונו", כדי לחסוך מהעיירה את הבושה שברצח. הצעה זו חושפת את עומק הצביעות - החברה רוצה את מותו של אֵיל, אך גם לשמור על תדמית מוסרית כלפי העולם. לפני אסיפת העם נוסע אֵיל עם משפחתו במכונית החדשה שנקנתה בכך מרצחתו. אֵיל מבקש לעבור ביער ושם בשיחה עם קלייר מבין באופן סופי כי העימות מוכרע לרעתו והוא עומד לבד מול החברה.

רגע ההכרעה מתרחש באסיפת העם במלון "האפוסטל". ראש העיר נושא נאום חגיגי שבו הוא מצהיר שההחלטה מתקבלת "לא למען הממון אלא למען הצדק". תושבי גִילֶן חוזרים אחריו במקהלה. החזרה הקולית מדגישה כיצד כולם מאמצים שפה מוסרית כדי להצדיק מעשה בלתי מוסרי. ברגע שהעיתונאים עוזבים, המילים מתפוגגות, ואֵיל נלקח למרכז האולם. הוא צועד בין שני טורים של האנשים, הכל חשוך והגברים מקיפים שוב ב"טבעת חנק" וגורמים למותו.

תמונת הסיום מחזירה אותנו לתחנת הרכבת. אך כעת זו תחנה חדשה, מפוארת ומלאה אור. קלייר עוזבת את העיירה כשארון הקבורה של אֵיל מלווה אותה, ואנשי גִילֶן שרים שיר הלל לעושר ולחיים החדשים. אין זכר לאשמה, לא צער ולא לקיחת אחריות. העיר ניצלה כלכלית, אך איבדה את אנושיותה ואת ערכיה.

לסיום המחזה מציג עימות חד בין היחיד, אֵיל, לבין החברה כולה. אֵיל הוא האדם היחיד שמנסה להבין, להודות ולהתמודד עם אחריותו, בעוד החברה בוחרת להתכחש לעוול, לשקר לעצמה ולהקריב אדם למען רוח חומרי. פרידריך דירנמט מציב מראה מול הצופים: חברה שמוותרת על מצפון ועל ערך חי האדם בשם נוחות, פחד ולחץ חברתי מאבדת את זכותה להיקרא חברה מוסרית. בכך המחזה אינו עוסק רק בגִילֶן העיירה הדמיונית, אלא בכוחות המשחית של הכסף בצביעות חברתית ובחברה שנוהגת כעדר ורומסת ערכים של מוסר מול טובות חומריות ואינטרסים אישיים.

איסוף חומרים, עיצוב, עריכה ועיבוד להוראה - גלית טולדו משגב

יעוץ ועריכה לשונית - לימור דניאל קיש

מקורות מידע

הלפרין, שרה. (1985) "ביקור הגברת הזקנה מחזה מודרני במתכונת טרגדיה קלאסית", ביקורת ופרשנות (20) העליון, יעקב. 6.6.1974 'ביקור הגברת הזקנה' בקאמרי, מעריב, [קישור](#)

פרידריך, דירנמט. (1983) ביקור הגברת הזקנה בתרגום טוביה קשת, אור-עם ריבלין, אשר. מונחון לספרות, ספרית פועלים.

שירב, פנינה. מסך ומסכות, תל, תשמ"ט, עיון ב"ביקור הגברת הזקנה"

שלגי, מוטי. ["העולם הפך אותי לזונה ואני אהפוך אותו לבית בוש"](#), על ביקור הגברת הזקנה / פרידריך דירנמט 1921-1990

[קישור](#) פרשנות ל"ביקור הגברת הזקנה" מתוך אתר האקדמיה לאומנויות הבמה

פרשנות "ביקור הגברת הזקנה" מתוך אתר [אלוני - יצחק](#)

פרשנות מתוך סכומי צוות הספרות קריית החינוך "דרור"

[קישור](#) ל"ביקור הגברת הזקנה" מתוך ארכיון "דבר" 15.10.1959